

Mogućnost klasifikacije učenika prema srednjoškolskim usmjerenjima na osnovi njihovih profesionalnih interesa, radnih vrijednosti i istaknutosti životnih uloga

---

Jalžabetić, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:392808>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Katarina Jalžabetić

**MOGUĆNOST KLASIFIKACIJE UČENIKA
PREMA SREDNJOŠKOLSKIM
USMJERENJIMA NA OSNOVI NJIHOVIH
PROFESIONALNIH INTERESA, RADNIH
VRIJEDNOSTI I ISTAKNUTOSTI
ŽIVOTNIH ULOGA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2017

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODJEL ZA PSIHOLOGIJU

Katarina Jalžabetić

**MOGUĆNOST KLASIFIKACIJE UČENIKA
PREMA SREDNJOŠKOLSKIM
USMJERENJIMA NA OSNOVI NJIHOVIH
PROFESIONALNIH INTERESA, RADNIH
VRIJEDNOSTI I ISTAKNUTOSTI
ŽIVOTNIH ULOGA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc.dr.sc., Toni Babarović

Zagreb, 2017.

Mogućnost klasifikacije učenika prema srednjoškolskim usmjerenjima na osnovi njihovih profesionalnih interesa, radnih vrijednosti i istaknutosti životnih uloga

Classification of students according to secondary school programs based on their vocational interests, work values and life roles salience

Sažetak: Cilj ovog rada je bio istražiti razlike između različitih srednjoškolskih usmjerenja u izraženosti profesionalnih interesa, radnih vrijednosti i salijentnosti životnih uloga te opisati različita srednjoškolska usmjerenja temeljem navedenih konstrukata. U istraživanju je sudjelovao 831 učenik završnih razreda srednjih škola iz Zagreba i Sjeverozapadnog dijela Hrvatske. Kao mjera profesionalnih interesa korištena je hrvatska inačica kratke forme Upitnika profesionalnih interesa (*Personal Globe Inventory-Short, PGI-S*). Hrvatski prijevod skraćene verzije V- upitnika (*The Values scale*) je korišten kao mjera radnih vrijednosti, a salijentnost životnih uloga je izmjerena skraćenom formom S- upitnika (*The Saliency Inventory*). Temeljem rezultata MANOVA-e utvrđeno je kako se učenici različitih srednjoškolskih usmjerenja razlikuju s obzirom na profesionalne interese (osim za interes elektrotehnika u situaciji kontrole utjecaja spola), radne vrijednosti i salijentnost životnih uloga (osim za ulogu slobodno vrijeme). Utvrđene su spolne razlike u promatranim konstruktima. Utvrđeno je da se razlike među kategorijama srednjoškolskih usmjerenja smanjuju kontrolom utjecaja spola. Temeljem dobivenih rezultata opisane su kategorije srednjoškolskih usmjerenja s obzirom na karakteristične profesionalne interese, radne vrijednosti i životne uloge, a dobiveni nalazi su u skladu s prethodnim istraživanjima.

Ključne riječi: Traceyev sferni model profesionalnih interesa, radne vrijednosti, salijentnost životnih uloga

Abstract: The main aim of this study was to investigate the differences between the various secondary school programs based on their vocational interests, work values and life roles salience and to describe different secondary school programs based on the mentioned constructs. The study was attended by 831 students in their final year of high school from Zagreb and other Northwestern Croatia. As a measure of professional interest, the Croatian version of the Short Form of *Personal Globe Inventory-Short (PGI-S)* was used. The Croatian translation of the shortened version of the *Values scale* was used as a measure of working values, and the salience of the life roles was measured by the shortened form of the *Saliency Inventory*. Based on MANOVA's results, it was established that the categories of secondary school programs differ in terms of professional interests (except for the interest in data processing in the gender control situation), the work values and the of life roles salience (except for the role of leisure time). Gender differences were found in the observed constructs. It was found that the differences between the secondary school programs are reduced in the gender control situation. Based on the obtained results, the categories of secondary school programmes are described in terms of characteristic professional interests, work values and life roles, and the obtained findings are in accordance with the previous research.

Keywords: Tracey's spherical model of professional interests, work values, life roles salience

Sadržaj

1. Uvod	2
1.1. Profesionalni interesi.....	2
1.1.1. Razvoj Traceyevog modela profesionalnih interesa.....	3
1.1.2. Traceyev model profesionalnih interesa	4
1.1.3. Istraživanja profesionalnih interesa.....	7
1.2. Radne vrijednosti.....	9
1.3. Istraživanja profesionalnih interesa i radnih vrijednosti.....	11
1.4. Salijentnost životnih uloga.....	13
1.5. Istraživanja salijentnosti životnih uloga.....	15
2. Cilj i problemi	17
3. Metoda	18
3.1. Sudionici.....	18
3.2. Instrumenti.....	18
3.3. Postupak.....	20
4. Rezultati	21
5. Rasprava	32
5.1. Razlike između kategorija srednjoškolskog usmjerenja bez kontrole utjecaja spola.....	32
5.2. Spolne razlike u profesionalnim interesima, radnim vrijednostima i životnim ulogama...34	
5.3. Razlike između kategorija srednjoškolskog usmjerenja uz kontrolu utjecaja spola.....	35
5.4. Opisi kategorija srednjoškolskih usmjerenja.....	36
6. Zaključak	38
7. Popis literature	39
8. Prilog	42

1. Uvod

Suvremeno društvo nudi mnoge mogućnosti zaposlenja u različitim interesnim domenama te samim time odabir zanimanja često puta nije lagan. Odabir zanimanja jedna je od najvažnijih životnih odluka s obzirom da određuje čitav niz životnih i za sreću važnih smjernica (Bogdanović, 2009). Razvojem znanosti, statističkih metoda i programa, ali i tehnološkim napretkom dolazimo do novih mogućnosti unaprijeđenja profesionalnog savjetovanja i usmjeravanja s ciljem otkrivanja koja zanimanja su najprikladnija za nekog pojedinca ovisno o njegovim karakteristikama. Karakteristike koje su proučavane u svrhu usuglašavanja pojedinca sa zahtjevima posla, s vremenom su se mijenjale te su početnom usklađivanju interesa pojedinca sa zahtjevima posla pridodane i radne vrijednosti, a u konačnici se došlo i do zaključka kako se profesionalni razvoj pojedinca ne može razumjeti bez da se u obzir uzme i važnost pojedinih životnih uloga (Šverko, B., Šverko I. i Babarović, 2007). Pretpostavlja se kako usuglašenost odnosno kongruencija pojedinčevih osobina, vještina i preferencija sa zahtjevima zanimanja doprinose zadovoljstvu poslom, boljim radnim rezultatima te nižem doživljaju stresa što za posljedicu ima dobrobit za pojedinca, ali i korist za radnu organizaciju (Babarović i Šverko I., 2012).

U nastavku će biti prikazan razvoj Traceyevog modela profesionalnih interesa, potom radne vrijednosti i životne uloge, te nalazi istraživanja navedenih konstrukata. Glavni cilj rada je ispitati odnosi profesionalnih interesa, radnih vrijednosti i salijentnosti životnih uloga kod učenika različitih srednjoškolskih usmjerenja s ciljem utvrđivanja postoje li razlike između ispitanih skupina s obzirom na navedene konstrukte.

1.1. Profesionalni interesi

Profesionalne interese možemo definirati kao izraz osobnosti u radu, hobijima, rekreativnim aktivnostima i sklonostima (Holland, 1966, prema Su, Rounds i Armstrong, 2009). Interesi odražavaju preferencije za određena ponašanja i aktivnosti, kontekste u kojima se te preferirane aktivnosti javljaju, te ishode povezane s preferiranim aktivnostima (Rounds, 1995, prema Armstrong, Day, McVay i Rounds, 2008). Profesionalni interesi su jedna od važnih odrednica izbora zanimanja zajedno s vrijednostima, sposobnostima i osobinama ličnosti, a pitanje njihove taksonomije je još uvijek otvoreno (I. Šverko i Hedrih, 2010).

1.1.1. Razvoj Traceyevog modela profesionalnih interesa

Kako bi pojedinac bio zadovoljan i uspješan u obavljanju svog posla, bilo je potrebno istražiti koji interesi i osobine pojedinca dovode do toga da on zaista u svom poslu bude uspješan i da njime bude zadovoljan. Tradicionalno se to činilo pristupom usuglašavanja-zahitjevi posla su usuglašavani s osobinama i interesima pojedinaca.

Jedan od najpopularnijih modela koji objašnjava profesionalne interese je Hollandov model profesionalnih interesa (1959, 1997). Hollandov model je ujedno i jedan od prvih modela koji je pokušao sveobuhvatno objasniti profesionalne interese (Holland, 1959). Prema navedenom modelu profesionalni izbori pojedinca su produktinterakcije njegovog osobnog nasljeđa i raznovrsnih kulturalnih te osobnih sila (Holland, 1959). Hollandov model profesionalnih interesa navodi kako se profesionalni interesi mogu kategorizirati u 6 tipova poznatih kao RIASEC tipovi: realistični, istraživački, umjetnički, poduzetnički, socijalni i konvencionalni. Prema Hollandovoj teoriji (1959, 1997) većina ljudi opisom odgovara većem broju tipova, neki ljudi se mogu poistovjetiti do određenog stupnja sa svim opisima tipova, a za svakog pojedinca postoji jedinstvena kombinacija tipova (Spokane i Cruza-Guet, 2005). Hollandov model je kružni i ukoliko ga prostorno prikažemo heksagonom, oni tipovi profesionalnih interesa koji su prikazani bližim kutevima heksagona su ujedno i sličniji (Krapić, Kardum i Kristofić, 2008).

Prediger (1976, prema Prediger, 1982) navodi kako, da bi bolje razumjeli profesionalne interese pojedinca, treba uzeti u obzir i dvije bipolarne dimenzije koje se nalaze u pozadini Hollandovih RIASEC tipova. Prediger (1976, prema Prediger, 1982) te dvije dimenzije naziva *Ljudi-stvari* i *Podaci-ideje*, odnosno on razlikuje 4 kategorije radnih zadataka; zadaci s podacima, zadaci s ljudima, zadaci s idejama i zadaci sa stvarima. Zadaci s podacima uključuju rad sa činjenicama, zapisima, datotekama, brojevima i sustavnim procesima dok zadaci s idejama podrazumjevaju intrapersonalne zadaće koje uključuju apstrakcije, teorije, znanje, uvide i nove načine izražavanja nečega (Prediger 1982). Nadalje, Prediger (1982) zadatke s ljudima definira kao interpersonalne zadatke poput brige za ljude, uvjeravanja, zabavljanja ili upravljanja ljudima, dok zadatke sa stvarima definira kao poslove koji uključuju strojeve, materijale, alate, biološke mehanizme itd. Dimenzija *Ljudi-stvari* opisuje razlike između realističnog i socijalnog tipa profesionalnih interesa koji se nalaze na suprotnim stranama heksagona dok dimenzija *Podaci-ideje* objašnjava razliku između konvencionalnog i poduzetničkog tipa (koji su na toj dimenziji bliže *Podacima*) i istraživačkog i umjetničkog tipa (koji su na toj dimenziji bliže *Idejama*).

Daljnijim razvojem Hollandovog modela, Tracey i Rounds (1996a, b) ga proširuju te tvrde da umjesto 6 interesa zapravo postoji 8 interesa; potvrđuju postojanje dviju dimenzija koje je predložio Prediger (1982), no navode kako postoji i treća dimenzija koju nazivaju *Prestizh*. Tracey i Rounds (1996a, b) su primjetili da ukoliko Hollandov kružni model profesionalnih interesa promatramo uz dodatak dimenzije *Prestizha*, on postaje sferni model. Teorija sfernog modela profesionalnih interesa potaknula je promjene u taksonomiji profesionalnih interesa, što je bilo popraćeno osmišljavanjem novih mjernih instrumenata. Za potrebe istraživanja takvog modela osmišljena su prvobitno dva mjerna instrumenta; IOP (Tracey i Rounds, 1996b) te PI (Tracey, 1997b), no oba su imala brojne nedostatke te su poslužila za razvoj instrumenta *The Personal Globe Inventory* (PGI) (Tracey, 2002) kojim su objedinjena sva tri tipa čestica (čestice koje se odnose na preferirane aktivnosti, uvjerenja o kompetencijama za te aktivnosti i skala sviđanja zanimanja) te je omogućena usporedba s Hollandovim RIASEC tipovima profesionalnih interesa (Tracey, 2002).

1.1.2. Traceyev model profesionalnih interesa

Traceyev model profesionalnih interesa predstavlja sfernu strukturu profesionalnih interesa te pretpostavlja postojanje 18 tipova profesionalnih interesa od kojih je 8 osnovnih interesa i 10 interesa visokog i niskog prestiža. U pozadini profesionalnih interesa se nalaze tri osnovne dimenzije interesa. U ovom će odlomku ti interesi kao i dimenzije biti поближе objašnjeni, a njihov sistematizirani prikaz moguće je vidjeti u Prilogu u Tablici 1.

Tracey (2002) navodi kako postoji osam osnovnih profesionalnih interesa: *Društveno funkcioniranje*, *Upravljanje*, *Računovodstvo i financije*, *Elektrotehnika*, *Mehanika i instalacije*, *Prirodopis*, *Umjetnost*, te *Poučavanje i odgajanje*. Ti interesi su smješteni na ekvatoru sfere u pravilnim razmacima (Šverko i Hedrih, 2010).

Društveno funkcioniranje predstavlja tip interesa kod kojih osoba teži radu s drugim ljudima te aktivnostima kao što su prodaja, pomaganje i pružanje informacija ili administriranje takvih usluga te uključuju zanimanja kao što su: ravnatelj socijalne službe, direktora osoblja, ravnatelj prometa, prodavača, putničkog agenta i instruktora aerobika.

Upravljanje predstavlja tip interesa kod kojeg je osoba zainteresirana za upravljanje i planiranje glavnih aktivnosti nekog posla te uključuje aktivnosti poput procesiranja informacija, rješavanja problema, donošenje odluka, planiranja unaprijed, komunikaciju s drugim ljudima u svrhu organiziranja, planiranja, koordiniranja te vođenja drugih. Zanimanja

koja su povezana s ovim tipom interesa su zanimanja poput voditelja ureda, hotela, prodaje ili prodajnog odjela.

Računovodstvo i financije predstavljaju interese poput računovodstva, procjenjivanja, savjetovanja, izrade proračuna, a zanimanja koja su povezana s takvim tipom interesa uključuju financijske analize, bankarske provjere, procjene troškova i računovodstvene poslove.

Elektrotehnika je tip interesa koji je okarakteriziran zanimanjem za upotrebu matematike i sustava za analizu i interpretaciju podataka sa svrhom objašnjavanja i rješavanja tehničkih problema. Kao što i sam naziv ovog tipa interesa govori, on je blisko povezan sa zanimanjima poput elektrotehničara i kompjuterskih programera.

Mehanika i instalacije su tip interesa koji su okarakterizirani kao zainteresiranost za razumjevanje rada strojeva i projektiranje te ugradnju i održavanje strojeva, a zanimanja koja su povezana s takvim interesima su mehaničari za zrakoplove, zrakoplovni tehničari, kemijski inženjeri te strojari.

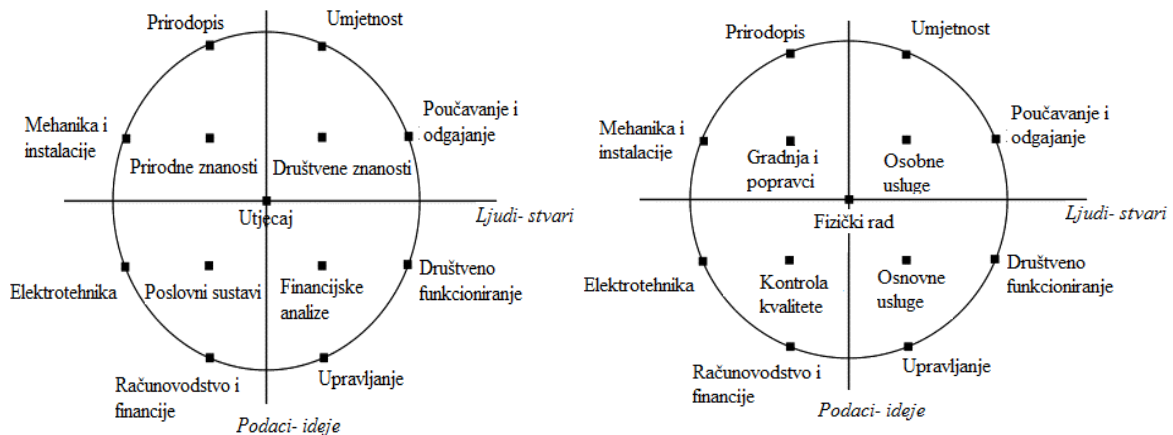
Prirodopis predstavlja opis interesa da se znanja iz prirodnih znanosti primjene na biljke i životinje te obuhvaćaju zanimanja poput veterinara, oceanografa, ekologa, šumara i prirodoslovca.

Umjetnost predstavlja tip interesa za koji je karakteristično zanimanje za vizualnu, izvedbenu ili književnu umjetnost te je takav tip interesa povezan sa zanimanjima poput kipara, glazbenika, skladatelja, pjesnika, dramatičara i pisaca.

Poučavanje i odgajanje podrazumjeva zanimanja kao što su logoped, školski savjetnik, socijalni radnik, zanimanja koja uključuju brigu o djeci, obiteljski terapeut ili školski psiholog te uključuju aktivnosti kao što su ljubav prema poučavanju, pružanje podrške i savjetovanje drugih.

Osim navedenih osam osnovnih interesa, Tracey (2002) navodi kako postoji i pet interesa visokog prestiža te pet interesa niskog prestiža. Prestiž je sklonost pojedinca da se dulje školuje, da prihvati odgovornije radne zadatke, poslove i obaveze te da se bavi prestižnijim zanimanjima te je on tradicionalno svrstavan u vrijednosti umjesto u interese (Šverko i Hedrih, 2010). Interesi visokog prestiža su: *Društvene znanosti, Poslovni sustavi, Financijske analize, Prirodne znanosti* te najprestižniji tip interesa *Utjecaj*. Ti interesi se nalaze na gornjoj polutki sfernog modela, a *Utjecaj* se nalazi na samom vrhu te polutke (Šverko i Hedrih, 2010). Interesi niskog prestiža su: *Kontrola kvalitete, Osobne usluge, Gradnja i popravci, Osnovne usluge*, te *Fizički rad* te se oni nalaze na donjoj polutki modela, a *Fizički rad* je na samom polu donje polutke sfere (Šverko i Hedrih, 2010).

Uz navedene tipove profesionalnih interesa te dimenziju *Prestiž*, ovaj model smatra kako postoje još dvije dimenzije; *Ljudi-stvari* i *Podaci-ideje* koje su već ranije opisane. Prostorni izgled sfernog modela profesionalnih interesa moguće je vidjeti na Slici 1. na kojoj se nalaze svi navedeni tipovi interesa i dimenzija pri čemu prvi krug prikazuje prostorni smještaj profesionalnih interesa gledano sa gornje strane sfere dok drugi krug prikazuje pogled s donje strane sfere.

Slika 1. Traceyev model sferne strukture profesionalnih interesa (preuzeto iz: Šverko I. i Hedrih, 2010)

Tracey (2002) je naveo kako se njegovi tipovi profesionalnih interesa mogu jednostavno transformirati u Hollandove RIASEC tipove, što bi moglo biti korisno za razumjevanje istraživanja koja su se bavila profesionalnim interesima, i to na sljedeći način: realistični tip je najbliži interesu mehanika i instalacije, istraživački tip je najbliži interesu prirodopis, umjetnički tip interesa je najbliži tipu interesa umjetnost, socijalni tip interesa je najbliži kombinaciji interesa poučavanje i odgajanje te društveno funkcioniranje, poduzetnički tip interesa je najbliži kombinaciji interesa društveno funkcioniranje i upravljanje, a konvencionalni tip interesa je najbliži kombinaciji interesa za elektrotehniku te računovodstvo i financije.

1.1.3. Istraživanja profesionalnih interesa

Kako bi se istražili profesionalni interesi, korišten je čitav niz različitih mjera poput *Self-Directed Search* (Holland, 1985b, prema Tracey, 1997), *Inventory of Occupational Preferences—2* (IOP-2) koji se temelji na *Inventory of Occupational Preferences* (IOP; Tracey & Rounds, 1996b, prema Tracey, 1997), *Vocational Inventory* (Holland, 1978, prema Tracey, 1997), *Preferences for Activities* (PFA; U.S. Department of Labor, 1977, prema Tracey, 1997), a između ostalog korišten je i PGI (Tracey, 2002). Većina instrumenata za mjerenje profesionalnih interesa osmišljena je kako bi se istražili profesionalni interesi u okviru Hollandove teorije, a s obzirom da je u ovom radi korišten PGI fokus će biti na istraživanjima koja su se bavila profesionalnim interesima u okviru već opisanog Traceyevog sfernog modela.

Broj istraživanja koja koriste PGI (Tracey, 2002) kao mjeru profesionalnih interesaja je relativno malen te su fokusirana dominantno na metrijske karakteristike instrumenta te usporedbu sa drugim mjerama profesionalnih interesa. No ono što se može iz tih istraživanja doznati je da postoje određene razlike među sudionicima s obzirom na spol, dob ili pripadnost etničkoj skupini. Istraživanja pokazuju da žene postižu više rezultate na skalama *društvene znanosti* (Tracey, 1997), te na skalama *društveno funkcioniranje, umjetnost i poučavanje i odgajanje* (Tracey, 2002). Istraživanja pokazuju da muškarci pokazuju statistički značajno više rezultate u odnosu na žene na skalama: *elektrotehnika, računovodstvo i financije, prirodne znanosti, financijske analize, fizički rad te gradnja i popravci* (Tracey, 1997) te na skalama *mehnika i instalacije te prirodopis* (Tracey, 2002). S obzirom na dimenzije *Ljudi-stvari, Podaci-ideje* te *Prestiž* također su utvrđene neke razlike s obzirom na spol. Muškarci na dimenziji *Ljudi- stvari* postižu više rezultate na ljestvicama koje su na polu *stvari* (Tracey, 1997, Zhang, Kube, Wang i Tracey, 2013) dok su žene na toj dimenziji iskazivale više interese na ljestvicama bliže polu *ljudi* (Tracey, 2002, Zhang i sur., 2013). Prema istraživanju koje je proveo Tracey (1997) te Zhang i sur. (2013) muškarci su postizali više rezultate na skalama niskog prestiža (*fizički rad i gradnja i popravci*), a nedostatak razlike među spolovima na skalama visokog *Prestiža* objašnjava se razlikama u mogućnostima koje spolovi mogu ostvariti u društvu, a ne interesima. Neka istraživanja su pronašla kako razlika među spolovima ipak postoji pa tako Tracey (2002) navodi kako muškarci postižu više rezultate na dimenziji *Prestiž*. Na uzorku hrvatskih sudionika Šverko I. (2008) je dobila da neovisno o dobi sudionika, a sudjelovale su tri dobne skupine od 14-15 godina, 17-18 godina i 22-24 godine, sudionice postižu više rezultate na skalama *društveno funkcioniranje, prirodopis, umjetnost,*

poučavanje i odgajanje, društvene znanosti, utjecaj, prirodne znanosti, osobne usluge te osnovne usluge dok sudionici postižu više rezultate na skalama *elektrotehnika, mehanika i instalacije, poslovni sustavi, kvaliteta kontrole, fizički rad te gradnja i popravci*.

Navedeni nalazi su u skladu s prijašnjim istraživanjima. Meta-analiza koju su proveli Su i sur. (2009) pokazala je da muškarci preferiraju rad sa stvarima dok žene preferiraju rad s ljudima, muškarci postižu više rezultate na skali realističnog i istraživačkog tipa interesa, dok žene iskazuju više rezultate na skali umjetničkog, socijalnog i konvencionalnog tipa interesa. Istom meta-analizom utvrđeno je i da postoje velike razlike ovisno koji instrument je u istraživanju korišten.

S obzirom na dob ispitivane su razlike u interesima srednjoškolaca i studenata te se pokazalo da studenti postižu statistički značajno više rezultate na skalama socijalnog i poduzetničkog tipa interesa u odnosu na srednjoškolce te su postizali više rezultate na skalama bliže polu *ljudi* te su iskazivali više rezultate na skalama visokog prestiža. Srednjoškolci su postizali više rezultate na skalama bliže polu *podaci*, te su iskazali više rezultate na skalama niskog prestiža u odnosu na studente (Tracey, 2002). Nadalje, studenti u odnosu na srednjoškolce postižu više rezultate na skalama: *poučavanje i odgajanje, društveno funkcioniranje te prirodopis* (Zhang i sur., 2013).

S obzirom na etničku pripadnost ispitanice su razlike između Afroamerikanaca, Amerikanaca azijskog podrijetla, Amerikanaca europskog podrijetla te Latinoamerikanaca. Na skali *društveno funkcioniranje* Afroamerikanci su postigli statistički značajno više rezultate u odnosu na preostale skupine, a na skali *umjetnost* su zajedno sa Latinoamerikancima postigli više rezultate u odnosu na Amerikance europskog i azijskog podrijetla. Sve etničke skupine su postigle statistički značajno više rezultate na skali *poučavanje i odgajanje* na skali *gradnja i popravci* u odnosu na Amerikance azijskog podrijetla. Na skali *upravljanje*, Amerikanci europskog podrijetla su postigli statistički značajno više rezultate u odnosu na preostale skupine dok su Amerikanci azijskog podrijetla postigli više rezultate na skali *elektrotehnika i prirodne znanosti* u odnosu na preostale skupine. Na skalama *utjecaj i poslovni sustavi*, među skupinama nije bilo razlika. Amerikanci europskog i azijskog podrijetla su ostvarivali više rezultate na skalama *poslovni sustavi*, a Amerikanci azijskog podrijetla i Latinoamerikanci su postigli više rezultate na skali *osobne usluge*. Afroamerikanci su postizali više rezultate na onim skalama koje su bliže polu *ljudi*, a slijede ih Latinoamerikanci potom Amerikanci europskog podrijetla i na kraju Amerikanci azijskog podrijetla. Na dimenziji *prestiž*, Amerikanci europskog i azijskog podrijetla postižu više rezultate na skalama visokog prestiža u odnosu na ostale skupine (Tracey, 2002).

Šverko I., Babarović, Černja, Lučić i Kurečić(2015) su u svom istraživanju koristili PGI kao mjeru profesionalnih interesa, no njome su opisali RIASEC tipove interesa. Dobiveno je kako muški sudionici imaju više izražene realistične i konvencionalne interese dok sudionice imaju više izražene umjetničke, socijalne i poduzetničke interese. Istim istraživanjem utvrđeno je kako učenici srednjih strukovnih škola pokazuju više socijalne i poduzetničke interese dok učenici gimnazija iskazuju više realistične i istraživačke tipove interesa.

Iz navedenih primjera istraživanja postavljena su očekivanja koji profesionalni interesi će biti najviše izraženi kod kojih kategorija srednjoškolskih usmjerenja. Sistematizirana očekivanja prikazana su u Tablici 1.

1.2. Radne vrijednosti

Napredovanjem znanosti i razumjevanja procesa odabira i razvoja karijere, tradicionalnom pristupu usuglašavanja samo interesa i osobina pojedinca sa zahtjevima zanimanja, s vremenom je dodan i konstrukt radnih vrijednosti koji će sada biti pobliže opisan.

Pregledom literature moguće je utvrditi kako postoji velik broj definicija vrijednosti. B. Šverko i sur. (2007) navode kako većina tih definicija odražava 5 osobina vrijednosti; one su standardi temeljem kojih vrednujemo sebe i svoju okolinu, usmjeravaju ponašanje pojedinca, hijerarhijski su organizirane prema stupnju važnosti, relativno su stabilne i neovisne o specifičnim situacijama te predstavljaju kognitivne reprezentacije potreba u okviru društvenih normi. Što je neka vrijednost za pojedinca važnija, ostvarivanje ciljeva koji su povezani s tom vrijednošću će za njega biti poželjniji. Postoje opće vrijednosti koje se odnose na različite aspekte života pojedinca te obuhvaćaju širok raspon konstrukata poput ljubavi, estetike, hedonizma, socijalnih odnosa te brojnih drugih. Uz opće vrijednosti, postoje i radne ili profesionalne vrijednosti koje se odnose na one vrijednosti koje pojedinac nastoji ostvariti kroz svoj rad i na radnome mjestu te one obuhvaćaju konstrukte kao što su ekonomska stabilnost, odnosi sa suradnicima, mogućnost napredovanja, kreativnost itd.

Radne vrijednosti možemo definirati kao relativno trajne ciljeve koje pojedinci nastoje ostvariti kroz svoje radne uloge (Šverko, 1987, prema Knežević i Ovsenik, 2001), odnosno ono što osoba smatra važnim u radu (B. Šverko i sur., 2007). Zajedničko svim definicijama radnih vrijednosti je da su sve konceptualizacije radnih vrijednosti u pozitivnom tonu:toje ono što je privlačno u poslu (Zytowski, 1994).

Termin radnih vrijednosti osmislio je Super (1987, prema B. Šverko, 2007) te je ujedno osmislio i standardizirani instrument za mjerenje radnih vrijednosti *Upitnik radnih vrijednosti* (*Work Values Inventory, WVI*). Od takvih početaka, radne su vrijednosti postigle status jednak sposobnostima i interesima u nizu individualnih razlika koje se smatraju važnima u razvoju karijere (Zytowski, 1994). *Upitnik radnih vrijednosti* mjerio je 15 radnih vrijednosti te se sastojao od čestica koje su nastale temeljem prosječnih odgovora osnovnoškolskih dječaka o tome kako oni razumiju vrijednosti. U suradnji s Nevillom, Super je kasnije osmislio *Values scale* (1985, prema Zytowski, 1994) koji je korišten u međunarodnom projektu *Work Importance Study*, a unutar kojeg je nastala i hrvatska inačica navedenog upitnika V-upitnik.

V-upitnik mjeri 20 vrijednosti čiji detaljniji opis se nalazi u Prilogu Tablica 2.: altruizam, autoritet, ekonomsku sigurnost, esteticizam, fizičku aktivnost, korištenje sposobnosti, kulturalni identitet, međuljudske odnose, napredovanje, postignuće, prestiž, radne uvjete, raznolikost, razvoj ličnosti, rizik, samostalnost, socijalnu interakciju, stvaralaštvo, sudjelovanje u odlučivanju i životni stil. Prema B. Šverko i Vrančić (1998) svih 20 vrijednosti moguće je svesti na 5 širih vrijednosnih orijentacija:

Samoaktualizirajuća orijentacija obuhvaća vrijednosti kao što su: korištenje sposobnosti, postignuće, osobni razvoj, esteticizam, kreativnost i sudjelovanje te predstavlja tipične intrinzične vrijednosti karakteristične kod osoba koje se ističu samostalno ispunjavajući vlastite mogućnosti.

Individualistička orijentacija koja se još naziva i orijentacija prema samoizražavanju obuhvaća autonomija, životni stil te raznolikost.

Socijalna orijentacija obuhvaća vrijednost međuljudski odnosi, socijalne interakcije; koje su okarakterizirane tendencijom za dobivanjem društvenog odobravanja kroz adekvatne odnose s drugim ljudima te altruizam i kulturalni identitet.

Utilitarna orijentacija je obilježena ekstrinzičnim vrijednostima koje se odnose na materijalnu dobrobit i društveni položaj: ekonomska sigurnost, napredovanje, autoritet, prestiž i radni uvjeti.

Avanturistička orijentacija obuhvaća vrijednosti rizik i fizičku aktivnost.

1.3. Istraživanja profesionalnih interesa i radnih vrijednosti

Prilikom proučavanja istraživanja odnosa profesionalnih interesa i radnih vrijednosti treba napomenuti kako različiti autori ovisno o svojoj teorijskoj orijentaciji, koriste različite mjerne instrumente i taksonomiju te da se većina istraživanja profesionalnih interesa bavi Hollandovim modelom interesa. Štoviše nije pronađeno niti jedno istraživanje odnosa profesionalnih interesa i radnih vrijednosti koje je koristilo Traceyev sferni model profesionalnih interesa. S obzirom na mogućnost transformacije osam osnovnih interesa Traceyevog modela u 6 interesa koje navodi Holland, biti će navedeni rezultati istraživanja profesionalnih interesa u okviru Hollandove teorije.

Yates (1990, prema Niles i Goodnough, 1996) u svom istraživanju razlikuje nekoliko dobnih skupina; 18- 25 godina, 26 - 35 godina, 36 - 45 godina, i 46 - 62 godina. Za skupinu 18-25 godina navodi kako ističu vrijednosti fizička aktivnost, napredovanje, socijalne interakcije, a manje ističu vrijednosti autonomija i radni uvjeti. Nadalje, istraživanje navodi kako osobe u realističnim zanimanjima više ističu važnost fizičke aktivnosti i rizika. Osobe u konvencionalnim i poduzetničkim zanimanjima više vrednuju radne uvjete i ekonomsku sigurnost. Slični rezultati su dobiveni u istraživanju koje je proveo Yates (1985, prema Walsh i sur, 1996), a ukazuje da su osobe u dobi od 17 do 25 godina više usmjerene na postignuće, utilitarnu orijentaciju i napredovanje.

Hirschi (2008) u svom istraživanju navodi kako postoji negativna povezanost socijalnih radnih vrijednosti s realističnim tipom interesa te pri tome navodi kako su socijalne radne vrijednosti pomaganje drugim ljudima. Huang i Healy (1997) su također dobili da studenti dominantno realističnog tipa interesa najmanje vrednuju pomaganje drugima dok studenti dominantno socijalnih interesa upravo pomaganje drugima najviše vrednuju. Nadalje, Huang i Healy (1997) su otkrili kako studenti koji iskazuju visok rezultat na skalama umjetničkih interesa visoko vrednuju dobivanje priznanja i stvaranje kreativnih djela. Studenti istraživačkih interesa vrednuju u manjoj mjeri dobivanje priznanja. Studentima poduzetničkih i konvencionalnih interesa važno je imati administrativne odgovornosti i biti financijski zbrinuti. Studentima socijalnih interesa važno je pomagati drugima.

Sagiv (2002) u svom istraživanju proučava povezanost Hollandovih tipova interesa s općim vrijednostima (hedonizam, postignuće, moć, sigurnost, sukladnost, tradicija, dobrodušnost, univerzalnost, samousmjerenje i stimulacija). Navodi kako su konvencionalni profesionalni interesi pozitivno povezani sa sigurnošću, sukladnošću i tradicijom, a negativno povezani sa univerzalnošću, samousmjerenjem i stimulacijom. Poduzetnički interesi su

pozitivno povezani sa postignućem i moći dok su negativno povezani sa univerzalnošću. Socijalni interesi su pozitivno povezani s dobrodušnosti, a umjetnički interesi sa univerzalnošću i samousmjerenjem. Umjetnički interesi su negativno povezani sa sigurnošću i sukladnošću. Istraživački tip je pozitivno povezan sa univerzalnošću.

Zytowski i Rottinghaus (2006) su u svom istraživanju otkrili kako studenti s izraženim poduzetničkim interesima visoko vrednuju prihode. Oni studenti koji imaju izražene istraživačke interese više vrednuju mentalni izazov od osoba koje imaju izražene socijalne interese, što vrijedi samo za muške sudionike. Studenti umjetničkih interesa su visoko vrednovali kreativnost. Djevojke s višom razinom neovisnosti vjerojatnije imaju izražene istraživačke i poduzetničke interese nego socijalne. Muški sudionici sa izraženim istraživačkim interesima su više vrednovali mentalni izazov od onih koji su imali izražene poduzetničke interese. Poduzetnički tip više vrednuje prihode od studenata s izraženim socijalnim interesima, ali samo kod ženskog spola. Osobe s izraženim istraživačkim interesima su visoko vrednovale prihode, a prestiž je pozitivno povezan s poduzetničkim tipom interesa, ali samo kod ženskih sudionika.

Šverko I. i Babarović (2006) su u istraživanju na hrvatskom uzorku tri skupine sudionika u dobi od 15 godina, 16 do 17 godina te 18 do 19 godina dobili kako poduzetnički tip interesa visoko vrednuje utilitarne vrijednosti. Socijalne vrijednosti visoko vrednuju osobe izraženih socijalnih i konvencionalnih interesa. Osobe s izraženim socijalnim, umjetničkim, poduzetničkim i istraživačkim interesima visoko vrednuju samoaktualizaciju. Osobe s umjetničkim i poduzetničkim interesima visoko vrednuju individualističke vrijednosti, a osobe izraženih realističnih interesa visoko vrednuju avanturističku vrijednosnu orijentaciju.

U radu Šverka B. i sur. (2007) zaključeno je kako pojedinci koji pokazuju visok interes za poduzetnička zanimanja imaju visoke utilitarne ili materijalne vrijednosti dok oni koji odabiru medicinska zanimanja, socijalni rad ili pak poučavanje, imaju visoko izražene socijalne vrijednosti, posebice altruizam. Oni sudionici koji su izabirali arhitekturu, umjetnost ili književnost visoko vrednuju kreativnost, samostalnost te životni stil.

Jedno od novijih istraživanja koje se bavi profesionalnim interesima, radnim vrijednostima i životnim ulogama su proveli Šverko I. i sur. (2015). Dobiveno je da je socijalna vrijednosna orijentacija veća kod djevojaka i učenika strukovnih škola dok učenici imaju istaknutije avanturističke vrijednosti od učenica. Utilitarna vrijednosna orijentacija je bila veća kod učenika iz bogatijih obitelji, kod onih učenika koji imaju bolji školski uspjeh i veću roditeljsku podršku. Istraživanje ne navodi kakvi su odnosi profesionalnih interesa, radnih vrijednosti i životnih uloga međusobno čime će se baviti ovaj rad.

Sukladno dosadašnjim istraživanjima pretpostavka je kako će sudionici koji imaju izražen interes *mehnika i instalacija* visoko vrednovati avanturističku orijentaciju, a nisko socijalnu; oni istaknutih interesa na skali *prirodopis* će visoko vrednovat samoakualizirajuću orijentaciju; oni koji imaju istaknute interese na skali *umjetnost* visoko će vrednovat samoakualizirajuću i individualističku orijentaciju; za sudionike koji imaju istaknute interese na skali *društveno funkcioniranje* se očekuje da će visoko vrednovati sve orijentacije osim avanturističke; za sudionike s visokim rezultatom na skali *upravljanje* se očekuje visoko vrednovanje individualističke i utilitarne orijentacije. Za sudionike koji imaju istaknut interes društveno funkcioniranje, očekuje se da visoko vrednuje socijalnu orijentaciju.

Kao i za profesionalne interese, sistematizirani prikaz očekivanja najistaknutijih radnih vrijednosti za učenike različitih srednjoškolskih usmjerenja prikazana su u Tablici 1.

1.4. Salijentnost životnih uloga

Tradicionalno se za postizanje uspjeha i zadovoljstva u karijeri pojedinca smatralo kako je važno da pojedinčeva ličnost i interesi budu usuglašeni sa zahtjevima posla, potom je takav tradicionalan pristup usuglašavanja nadograđen konstruktom radnih vrijednosti, a 80-ih godina prošlog stoljeća, kao važna odrednica zadovoljstva i uspjeha u poslu, pojavljuje se i konstrukt životnih uloga. O odnosu vrijednosti i životnih uloga može se reći kako je vrijednost cilj; psihološko stanje, odnos ili materijalni uvjet koji se nastoji postići (Super, 1980, prema Šverko, 2001), a važnost bilo koje uloge ovisi o osobnoj percepciji kolike su mogućnosti za postizanje vrijednosti kroz neku ulogu (Šverko, 1989, prema Šverko, 2001).

Kroz život svakog pojedinca izmjenjuju se različite uloge. Od trenutka našeg rođenja, pa sve do smrti, svatko od nas ima nebrojeno mnogo uloga; biti djete, roditelj, učenik, prijatelj, radnik. Uloge se mogu definirati kao zbir ponašanja, prava i obaveza koje pojedinac treba iskazati u danoj socijalnoj situaciji (B. Šverko i sur., 2007).

Jedna od značajnijih teorija koja se bavi važnošću životnih uloga u razvoju karijere je *Teorija životnih razdoblja i životnog prostora (Life-Span, Life-Space Theory)* (Super, 1980). Prema navedenoj teoriji, karijera pojedinca je određena kombinacijom i važnošću uloga koje pojedinac ima. Super (1980) navodi kako pojedinac ponekad ima mnogo uloga te je on istovremeno suprug, otac, građanin i radnik, ali može imati i samo jednu ulogu primjerice biti novorođenče. *Teorija životnih razdoblja i životnog prostora* (Super, 1980) navodi kako postoji 9 glavnih uloga koje pojedinac može obnašati; dijete, učenik, korisnik slobodnog vremena, građanin, radnik, partner, domaćin, roditelj i umirovljenik. Te uloge se prema

spomenutoj teoriji mogu obnašati unutar četiri „kazališta“: dom, zajednica, škola i radno mjesto. Postoje i druga „kazališta“ poput crkvene zajednice ili športskog kluba, no pojedinci neka od navedenih „kazališta“ i uloga nikada ne dožive. Radna uloga je po mnogima centralna, no ona je samo jedna od uloga koje čine pojedinčev „životni prostor“ koji je konstelacija socijalnih funkcija organiziranih u sklop uloga (B. Šverko i sur., 2007). Relativna važnost pojedine uloge u životu pojedinca naziva se salijentnost odnosno istaknutost životne uloge, a dinamika kojom se mijenja važnost pojedine uloge u životu pojedinca Super (1980) prikazuje u Dugi života i karijere (Life-Career Rainbow). Važnost neke životne uloge određena je trima komponentama: posvećenošću, sudjelovanjem i znanjem pri čemu je posvećenost afektivna komponenta i emocionalna povezanost s ulogom, sudjelovanje je bihevioralna komponenta koja označava aktivnost, a znanje je kognitivna komponenta koja označava što pojedinac može znati o nečemu bez posvećenosti i sudjelovanja (Super, 1982). Tri komponente su fundamentalne i konceptualno neovisne iako ih se može naći zajedno u različitim kombinacijama (Super, 1982).

Kako bi se salijentnost pojedine životne uloge u životu pojedinca mogla izmjeriti, Greenhaus (1973, prema Lassance i Sarriera, 2012) je osmislio prvu mjeru salijentnosti životnih uloga *Career Salience Inventory – CSI* koja je mjerila tri dimenzije salijentnosti: opći stav prema radu, napredovanje i planiranje karijere te važnost zanimanja u odnosu sa drugim izvorima zadovoljstva. Amatea, Cross, Clark i Bobby (1986, prema Lassance i Sarriera, 2012) su potom razvili *Life Role Salience Scales- LRSS*, skalu koja je mjerila koliko je neka uloga važna za osobno zadovoljstvo te posvećenost, odnosno koliko osoba želi posvetiti svojih rasursa kako bi bila uspješna u nekoj ulozi ili ju razvila. Daljnjim razvojem mjernih instrumenata salijentnosti životnih uloga, u sklopu međunarodnog projekta *Work Importance Study* (Super i B. Šverko, 1995) osmišljen je *The Salience Inventory*, a kasnije i njegova hrvatska i njegova hrvatska inačica S-upitnik. Navedeni upitnik razlikuje tri komponente salijentnosti životnih uloga; kognitivnu, bihevioralnu i afektivnu te za svaku ima subskalu: *sudjelovanje* je bihevioralna komponenta (stupanj konkretne uključenosti u aktivnostima u različitim ulogama), *posvećenost* je afektivna komponenta (emocionalna povezanost s ulogom), a *očekivanje ispunjenja vrijednosti* je kognitivna komponenta (vrijednosti koje se pojedinac nada ostvariti u svakoj ulozi) (Lassance i Sarriera, 2012). Upitnik mjeri pet glavnih životnih uloga: uloge učenika, radnika, građanina, domaćina i korisnika slobodnog vremena, no s obzirom da su u ovom radu sudionici bili učenici srednjih škola ispitana je važnost samo sljedećih uloga: učenje i rad, obitelj i dom te slobodno vrijeme. Uloga *učenje i rad* je definirana kao odlaženje na tečajeve i pohađanje nastave, priprema za

nastavu i učenje u knjižnici ili kod kuće te bilo koja radna aktivnost za koju je osoba primila novčanu naknadu. Uloga *obitelj i domobuhvaća* aktivnosti kao što su pospremanje sobe, stana ili kuće; pripremanje jela ili čišćenje stola i pranje posuđa nakon jela; te briga o članovima obitelji. Uloga *korisnika slobodnog vremena* odnosi se na aktivnosti kao što su sudjelovanje u sportu, gledanje televizije, hobiji, odlasci u kino, kazalište ili koncerte, čitanje, opuštanje te provođenje vremena s obitelji i prijateljima (Lassance i Sarriera, 2012). U sljedećem ulomku biti će opisana istraživanja salijentnosti životnih uloga.

1.5. Istraživanja salijentnosti životnih uloga

Malobrojna su istraživanja koja se bave salijentnošću životnih uloga. Istraživanja koja se i bave navedenom temom uglavnom opisuju spolne razlike. U ovom ulomku će ukratko biti prikazani najvažniji rezultati tih istraživanja.

Šverko (2001) navodi kako se kod srednjoškolaca najvažnijom ulogom pokazala uloga korisnika slobodnog vremena, a slijede ju uloge radnika, domaćina i učenika pri čemu su one procjenjene kao podjednako važne. Uloga građanina je bila srednjoškolcima najmanje važna. Kod studenata se uloga učenika pokazala nešto važnijom u odnosu na srednjoškolce, ali je obrazac važnosti pojedinih uloga ostao gotovo isti. Kod odraslih najvažnija uloga je bila uloga radnika, a potom uloga domaćina dok su uloga korisnika slobodnog vremena i uloga učenika procjenjene znatno manje važnima. Uloga građanina je ponovno procjenjena kao najmanje važnom.

Munson (1992, prema Niles i Goodnough, 1996) navodi da su studentice iskazivale znatno više rezultate na skalama sudjelovanje u ulozi učenika i domaćina u odnosu na studente te da su također iskazale znatno više rezultate u odnosu na studente na skalama očekivanja ispunjenja vrijednosti za ulogu domaćina. Studenti su iskazali više rezultate samo na skali sudjelovanja za ulogu radnika. Šverko I. i sur. (2015) su također u istraživanju otkrili spolne razlike i to na način da su učenice isticale kao važniju ulogu obitelj i dom te učenje i rad od učenika. Dobiveno je i da učenici strukovnih škola više ističu ulogu obitelj i dom od učenika gimnazija.

Sukladno navedenim istraživanjima očekuje se kako će u kategorijama srednjoškolskih usmjerenja u kojima je veća zastupljenost djevojaka biti istaknutija uloga obitelj i dom te učenje i rad u odnosu na one kategorije srednjoškolskih usmjerenja u kojima je veća zastupljenost mladića.

Iz dosadašnjih prikaza istraživanja i teorija vidljivo je kako su profesionalni interesi povezani sa radnim vrijednostima, te kako radne vrijednosti utječu na važnost životnih uloga kod osobe. Njihov međusobni odnos je nedovoljno istražen te će u ovom radu biti pokušano objasniti kako se učenici različitih srednjoškolskih usmjerenja razlikuju s obzirom na navedene konstrukte te u kakvom su oni međusobnom odnosu. Prije ciljeva i problema ovog rada biti će prikazana Tablica 1. sa sistematiziranim očekivanjima.

Tablica 1. Očekivani tipovi profesionalnih interesi, radne vrijednosti i životne uloge za kategorije srednjoškolskih usmjerenja

Kategorija obrazovnog programa	Tipovi profesionalnih interesa	Radne vrijednosti	Životne uloge
Ekonomisti	Računovodstvo i financije/ Upravljanje	UT	SV
Elektrotehničari i mehatroničari	Elektrotehnika/ Mehanika i instalacije	AV/ UT	SV
Hotelijersko-turistički tehničari	Društveno funkcioniranje	UT	SV
Gimnazija- jezični i klasični smjer		UT/SA	SV
Komercijalisti	Društveno funkcioniranje	UT	SV
Medicinske sestre	Društveno funkcioniranje/ Poučavanje i odgajanje	SO/UT	UR/OD
Gimnazija- opći smjer		UT	SV
Gimnazija- prirodoslovni i matematički smjer	Elektrotehnika/ Prirodopis	SA/UT	SV
Računalni tehničari	Elektrotehnika/ Mehanika i instalacije	AV/ UT	SV
Tajnici i referenti	Društveno funkcioniranje	UT/SO	UR/ OD
Umjetnička zanimanja	Umjetnost	SA/IN	SV

Napomena: UT= utilitarna orijentacija; AV= avanturistička orijentacija; SO= socijalna orijentacija; SA= samoaktualizirajuća orijentacija; IN= individualistička orijentacija; SV= slobodno vrijeme; OD= obitelj i dom; UR= učenje i rad

Očekivanja prikazana u Tablici 1. nastala su na temelju opisanih istraživanja, opisa obrazovnih programa, opisa tipova profesionalnih interesa, a u obzir je uzet i spol sudionika jer iz Tablice 2. vidljiva je neravnomjerna raspodjela učenika pojedinih kategorija srednjoškolskog usmjerenja po spolu.

2. Cilj i problemi

Osnovni cilj ovog istraživanja je provjeriti je li moguće učenike različitih srednjoškolskih usmjerenja razlikovati i opisati na osnovi njihovih profesionalnih interesa, radnih vrijednosti i istaknutosti životnih uloga.

Specifični problemi ovog istraživanja su:

1. Ispitati postoje li razlike u profesionalnim interesima, radnim vrijednostima i salijentnosti životnih uloga između grupa učenika različitih srednjoškolskih usmjerenja.
2. Opisati grupe učenika različitih srednjoškolskih usmjerenja na temelju njihovih profesionalnih interesa, radnih vrijednosti i životnih uloga.

3. Metoda

3.1. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 831 učenika završnih razreda srednjih strukovnih škola i gimnazija. Sudionici su pretežito ženskog spola (67%). Svi sudionici pohađaju škole na području grada Zagreba i Sjeverozapadne Hrvatske, a popis škola kao i frekvenciju učenika po školama moguće je vidjeti u Prilogu, Tablica 3. Sudionici su za potrebe istraživanja podijeljeni u nekoliko kategorija, točnije njih 11 temeljem sličnosti obrazovnih programa, a raspodjela sudionika po srednjoškolskom usmjerenju kao i frekvencija po spolu unutar kategorija prikazana je u Tablici 2.

Tablica 2. *Raspodjela sudionika po kategorijama srednjoškolskih usmjerenja i spolu*

Srednjoškolsko usmjerenje	Muški spol	Ženski spol	Ukupno
Ekonomisti	21	75	96
Elektrotehničari i mehatroničari	54	3	57
Hotelijsko-turistički tehničari	10	50	60
Gimnazija- jezični i klasični smjer	15	53	68
Komercijalisti	8	49	57
Medicinske sestre	5	45	50
Gimnazija- opći smjer	34	92	126
Gimnazija- prirodoslovni i matematički smjer	72	66	138
Računalni tehničari	47	4	51
Tajnici i referenti	1	82	83
Umjetnička zanimanja	7	38	45
Ukupno	274	557	831

3.2. Instrumenti

U svrhu ispitivanja profesionalnih interesa sudionika korištena je kratka forma PGI upitnika (*Personal Globe Inventory-Short, PGI-S*; Tracey, 2010). Kratka forma PGI upitnika izvedena je iz PGI upitnika (Tracey, 2002) i to na način da su na temelju odgovora 1813 sudionika provjerene metrijske karakteristike upitnika, a temeljem odgovora 1000 sudionika odabrane su najbolje čestice koje su uvrštene u PGI-S (Tracey, 2010). Upitnik ima 40 čestica koje opisuju različita zanimanja i aktivnosti npr. „Biolog“, „Bankar“, „Glazbenik“, „Popravlјati automobile“, „Pripremati financijske izvještaje“, itd. Zadatak sudionika je da za svaku od navedenih aktivnosti i zanimanja procijene koliko im se sviđa te koliko bi bili uspješni u izvođenju istih. Njihove procjene se kreću na skali Likertovog tipa od 1 do 7 pri

čemu 1 označava da mu se ta aktivnost ili zanimanje ne sviđa nimalo, 7 označava da mu se ta aktivnost ili zanimanje vrlo sviđa, a 4 označava neutralno (Tracey, 2010). Osim svidanja, ispitanik procjenjuje i u kolikoj mjeri je sposoban u obavljanju te aktivnosti ili zanimanja na skali od 1 do 7 pri čemu 1 označava da nije sposoban u obavljanju te aktivnosti ili zanimanja, 4 da je umjereno sposoban i 7 da je vrlo sposoban u obavljanju te aktivnosti odnosno zanimanja (Tracey, 2010). Upitnik sadrži 10 osnovnih skala; 8 skala profesionalnih interesa (društveno funkcioniranje, upravljanje, računovodstvo i financije, elektrotehnika, mehanika i instalacije, prirodopis, umjetnost, te poučavanje i odgajanje) te visoki i niski prestiž. Rezultati dobiveni na 10 osnovnih skala se mogu transformirati u rezultate Hollandovih RAISEC tipova te u rezultate na dimenzijama ljudi-stvari, podaci-ideje i prestiž. Nalazi dosadašnjih istraživanja govore o dobroj pouzdanosti PGI-S, pa tako Tracey (2010) navodi kako su za osnovne skale dobiveni koeficijenti unutarnje konzistencije od ,71 do ,92, odnosno u rasponu od ,73 do ,83 (Zhang, Kube, Wang i Tracey, 2013), dok I. Šverko i sur. (2015) navode kako su dobiveni koeficijenti na ovom uzorku hrvatskih srednjoškolaca u rasponu od ,74 do ,90. Hrvatska inačica prevedena je metodom povratnog prijevoda.

U istraživanju je korištena hrvatska kratka inačica *The Values scale* te su njome mjerene radne vrijednosti sudionika. Upitnik je razvijen unutar međunarodnog projekta *Work Importance Study* (Super i B. Šverko, 1995) te su osim Hrvatske u projektu sudjelovali i timovi iz Australije, Belgije, Kanade, Izraela, Italije, Japana, Poljske, Portugala, Južne Afrike i SAD-a (B. Šverko, 2001). Originalna verzija V-upitnika mjeri 20 vrijednosti: altruizam, autoritet, ekonomsku sigurnost, esteticizam, fizičku aktivnost, korištenje sposobnosti, kulturalni identitet, međuljudske odnose, napredovanje, postignuće, prestiž, radne uvjete, raznolikost, razvitak ličnosti, rizik, samostalnost, socijalnu interakciju, stvaralaštvo, sudjelovanje u odlučivanju i životni stil. Svaka od vrijednosti se ispituje sa po 5 čestica te se one mogu organizirati u 5 vrijednosnih orijentacija: orijentacija prema samoaktualizaciji, individualistička orijentacija, socijalna orijentacija, utilitarna orijentacija i avanturistička orijentacija (I. Šverko i Babarović, 2006). Kratka forma V-upitnika koja je korištena u ovom radu ima 60 čestica pri čemu je svaka vrijednost mjerena sa po 3 čestice. Od sudionika se očekuje da izraze koliko im je važno ono što čestica opisuje na skali Likertovog tipa od 1 do 4 pri čemu 1 označava „uglavnom nevažno“, a 4 „veoma važno“. Pouzdanost mjernog instrumenta je dobra te se vrijednosti koeficijentata unutarnje konzistencije kreću u rasponu od ,61 do ,87 (I. Šverko i Babarović, 2006). Kratka inačica upitnika radnih vrijednosti također pokazuje dobre metrijske karakteristike na ovom uzorku ispitanika pri čemu koeficijenti

unutarnje konzistencije iznose više od ,70, a dobivena je i očekivana petfaktorska struktura (I. Šverko i sur., 2015).

Za potrebe istraživanja korištena je inačica *The Salience Inventory* koji je, kao i prethodno navedeni instrument, razvijen unutar međunarodnog projekta *Work Importance Study* (Super i B. Šverko, 1995). S-upitnik originalno mjeri sudionikovo sudjelovanje u životnim ulogama, posvećenost životnim ulogama te očekivanja ispunjenja vrijednosti iz pet glavnih životnih uloga; uloge učenika, radnika, građanina, domaćina i korisnika slobodnog vremena (Knežević, Gregov i Šimunić, 2016). S-upitnik ima 200 čestica te tri subskale: sudjelovanje (stupanj konkretne uključenosti u aktivnostima u različitim ulogama), posvećenost (emocionalna povezanost s ulogom) i očekivanja ispunjenja vrijednosti (vrijednosti koje se pojedinac nada ostvariti u svakoj ulozi) (Lassance i Sarriera, 2012). Metrijske karakteristike S-upitnika provjerene su unutar *Work Importance Study* na 28 uzoraka sudionika (12 uzoraka srednjoškolaca, 8 uzoraka studenata i 8 uzoraka odraslih osoba) te je dobiveno da su koeficijenti unutarnje konzistencije iznad ,80 za svaku od tih populacija. Specifičnije, za populaciju odraslih sudionika koeficijenti unutarnje konzistencije iznosili su za subskalu sudjelovanja ,93, za subskalu posvećenosti ,92 te za subskalu očekivanja ispunjenja vrijednosti ,87 (Lassance i Sarriera, 2012). U ovom radu korištena je kratka inačica S-upitnika koji je za potrebe istraživanja prilagođen. Kratka inačica S-upitnika ima 90 čestica te su u ovom istraživanju mjerene samo tri uloge: učenje i rad ($\alpha=,91$), obitelji i dom ($\alpha=,94$) te slobodno vrijeme ($\alpha=,88$) na tri subskale; posvećenost, sudjelovanje i očekivanja ispunjenja vrijednosti (I. Šverko i sur., 2015). Sudionikove procjene slaganja s tvrdnjama u upitniku se izražavaju na skali Likertovog tipa sa 4 uporišne točke.

3.3. Postupak

Istraživanje je provedeno u okviru projekta „*Profesionalni razvoj u adolescenciji: razvoj modela tranzicije karijere adolescenata*“ Hrvatske zaklade za znanost. Prije prikupljanja podataka, pribavljene su sve potrebne suglasnosti: Etičkog povjerenstva Instituta Pilar, Hrvatske zaklade za znanost, Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta te škola u kojima je provedeno istraživanje. Istraživanje je provedeno u tri vala. Prvi val istraživanja proveden je u studenom 2014., drugi val u travnju 2015., te treći val u svibnju 2016. godine. Za potrebe izrade ovog diplomskog rada, korišteni su podaci prikupljeni u prvom valu istraživanja. Prije prikupljanja podataka, sudionici su informirani o istraživanju te motivirani nagradom koju su mogli osvojiti ukoliko sudjeluju u istraživanju. Informiranje sudionika su

proveli voditelji istraživanja unutar škola koje pohađaju sudionici. Sudionici su upitnik riješili dobrovoljno i anonimno (upitnici su šifrirani) elektroničkim putem prijavom preko korisničkog računa. Sudionici su upitniku pristupili na stranici <http://www.putkarijere.hr>, a sudjelovanje je bilo omogućeno samo onim sudionicima kojima je u školi predstavljen projekt te koji su dali e-mail adrese putem kojih su primili poziv za sudjelovanje i uputu za rješavanje upitnika. Po završetku istraživanja svi sudionici su imali mogućnost uvida u neke osobine koje su mjerene.

4. Rezultati

Da bi se ispitale razlike u profesionalnim interesima, radnim vrijednostima i životnim ulogama s obzirom na srednjoškolsko usmjerenje, provedena je multivarijatna analiza varijance (MANOVA) čiji rezultati su prikazani u Tablici 3. i Tablici 4.. Kako bi se MANOVA mogla provesti potrebno je zadovoljiti neke pretpostavke. Temeljem Tablice 3. vidljivo je da je zadovoljena pretpostavka o veličini grupa s obzirom da je za svaku kategoriju srednjoškolskog usmjerenja broj sudionika veći od broja zavisnih varijabli, odnosno u ovom slučaju $n > 16$. Nadalje, kako bi se provjerila pretpostavka o jednakosti matrica kovarijance i varijance zavisnih varijabli unutar kategorija različitog srednjoškolskog usmjerenja proveden je Boxov i Levenov test. Rezultati Boxovog testa (*Boxov* $M=1804,84$; $F=1,20$; $df1=1360$; $df2=307905,61$; $p=,00$) ukazuju kako je narušena pretpostavka o homogenosti matrice kovarijance dok rezultati Levenovog testa ukazuju kako je zadovoljena pretpostavka o homogenosti varijanci za sve grupe ($p > ,05$) osim za varijablu individualistička vrijednosna orijentacija ($F=1,88$; $df1=10$; $df2=820$; $p=,05$). Navedenim testovima dobiveni su značajni parametri što nije začuđujuće s obzirom na veličinu uzorka. Zbog veličine uzorka te broj sudionika unutar svake kategorije različitih srednjoškolskih usmjerenja koji je veći od 16 pretpostavlja se kako odstupanja od pretpostavki ne bi trebala imati bitan utjecaj na daljnju analizu.

U nastavku su prikazani deskriptivni podatci o općoj izraženosti profesionalnih interesa, radnih vrijednosti i životnih uloga za različita srednjoškolska usmjerenja (Tablica 3).

Tablica 3. Deskriptivni podaci za profesionalne interese, radne vrijednosti i životne uloge s obzirom na srednjoškolsko usmjerenje

Srednjoškolsko usmjerenje	Profesionalni interesi								Radne vrijednosti					Životne uloge			N
	DF	UP	RF	ET	MI	PR	UM	PO	UT	SO	SA	IN	AV	UR	OD	SV	
	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	
Ekonomisti	5,03 (1,00)	5,26 (1,02)	4,50 (1,47)	3,53 (1,11)	2,72 (1,08)	3,68 (1,18)	3,07 (1,44)	4,80 (1,20)	3,35 (,42)	3,06 (,41)	3,01 (,40)	2,57 (,45)	2,22 (,66)	3,06 (,37)	3,24 (,45)	3,31 (,37)	96
Elektroteh. i mehatroničari	4,08 (1,10)	4,40 (1,13)	3,75 (1,24)	4,18 (1,03)	4,39 (1,17)	3,60 (1,12)	2,49 (1,12)	3,74 (1,30)	2,98 (,41)	2,71 (,47)	2,71 (,46)	2,38 (,47)	2,17 (,55)	2,81 (,45)	3,10 (,55)	3,30 (,44)	57
Gimnazija- jezični i klasični smjer	4,43 (,86)	4,35 (1,06)	3,45 (1,33)	3,18 (0,96)	2,69 (,99)	4,63 (1,30)	3,90 (1,60)	4,44 (1,28)	3,28 (,50)	2,90 (,49)	3,12 (,42)	2,63 (,48)	1,92 (,77)	2,92 (,46)	3,09 (,51)	3,31 (,38)	68
Gimnazija- opći smjer	4,31 (1,04)	4,48 (,96)	3,87 (1,23)	3,44 (1,11)	3,09 (1,14)	4,24 (1,40)	3,25 (1,55)	4,13 (1,35)	3,34 (,46)	2,91 (,44)	3,00 (,47)	2,53 (,51)	1,99 (,71)	2,93 (,46)	2,95 (,47)	3,21 (,36)	126
Gimnazija- prirodoslov. i matematički smjer	4,05 (1,00)	4,38 (1,00)	4,05 (1,21)	3,81 (1,03)	3,58 (1,16)	4,63 (1,11)	3,12 (1,43)	3,68 (1,25)	3,30 (,44)	2,78 (,46)	2,93 (,43)	2,55 (,48)	1,98 (,66)	2,98 (,39)	2,88 (,51)	3,21 (,35)	138
Hot.- turistički tehničari	4,89 (1,04)	5,07 (,92)	3,68 (1,31)	3,42 (1,14)	2,62 (1,33)	3,84 (1,29)	3,25 (1,46)	4,76 (1,53)	3,22 (,50)	3,00 (,43)	2,99 (,40)	2,56 (,50)	2,11 (,59)	2,97 (,44)	3,19 (,57)	3,26 (,37)	60
Komercijalisti	5,09 (1,01)	5,36 (,97)	4,43 (1,41)	3,54 (1,16)	3,03 (1,09)	3,89 (1,37)	3,35 (1,51)	4,94 (1,16)	3,37 (,47)	3,03 (,48)	3,03 (,50)	2,70 (,58)	2,39 (,67)	3,06 (,49)	3,27 (,48)	3,32 (,38)	57
Medicinske sestre	4,74 (,85)	4,23 (1,09)	3,13 (1,28)	3,01 (1,08)	3,14 (1,17)	4,27 (1,31)	3,29 (1,37)	5,42 (1,01)	3,42 (,37)	3,22 (,41)	2,98 (,37)	2,54 (,38)	2,47 (,74)	3,15 (,35)	3,27 (,45)	3,23 (,33)	50
Računalni tehničari	4,01 (1,00)	4,44 (,96)	3,77 (1,30)	4,24 (1,01)	4,27 (1,06)	3,73 (1,30)	2,75 (1,31)	3,51 (1,20)	3,17 (,40)	2,79 (,49)	2,82 (,43)	2,57 (,49)	2,36 (,71)	2,81 (,55)	3,03 (,56)	3,27 (,38)	51
Tajnici i referenti	4,78 (1,00)	5,00 (1,00)	3,88 (1,37)	3,03 (1,01)	2,50 (1,11)	3,35 (1,36)	3,15 (1,54)	4,90 (1,18)	3,26 (,40)	3,15 (,40)	2,93 (,41)	2,58 (,47)	2,04 (,62)	2,98 (,43)	3,26 (,48)	3,32 (,37)	83
Umjetnička zanimanja	4,50 (1,11)	4,45 (1,14)	3,41 (1,49)	3,31 (1,25)	3,20 (1,37)	4,03 (1,31)	4,99 (1,44)	4,94 (1,33)	3,22 (,54)	2,91 (,47)	3,36 (,42)	2,79 (,57)	2,09 (,64)	3,09 (,49)	3,04 (,61)	3,25 (,44)	45
Ukupno	4,50 (1,07)	4,67 (1,08)	3,88 (1,36)	3,52 (1,13)	3,17 (1,27)	4,05 (1,33)	3,27 (1,53)	4,39 (1,38)	3,28 (,45)	2,94 (,47)	2,98 (,45)	2,57 (,49)	2,12 (,69)	2,97 (,44)	3,09 (,52)	3,27 (,38)	831
Min	1,25	1,38	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,17	1,50	1,00	1,25	1,00	1,20	1,00	2,07	
Max	6,88	7,00	7,00	6,75	6,63	7,00	7,00	7,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	3,93	3,97	4,00	

Napomena: DF = Društveno funkcioniranje, UP = Upravljanje, RF = Računovodstvo i financije, ET = Elektrotehnika, MI = Mehanika i instalacije, PR = Prirodopis, UM= Umjetnost, PO= Poučavanje i odgajanje, UT = utilitarna orijentacija je, SO = socijalna orijentacija, SA = samoaktualizirajuća orijentacija, IN = individualistička orijentacija, AV = avanturistička orijentacija, IN = individualistička orijentacija, UR= Učenje i rad, OD= Obitelj i dom, SV= slobodno vrijeme.

Iz Tablice 3. vidljivo je kako su sudionici koji prema srednjoškolskom usmjerenju čine kategoriju ekonomisti, prosječno postizali najviše rezultate za profesionalni interes upravljanje ($M=5,26;sd=1,02$), za utilitarnu vrijednosnu orijentaciju ($M=3,35;sd=,42$), a najistaknutija životna uloga im je slobodno vrijeme ($M=3,31;sd=,37$). Slobodno vrijeme je kod svih kategorija srednjoškolskih usmjerenja u prosjeku procjenjeno kao najistaknutija životna uloga osim kod kategorije medicinske sestre koji su kao najistaknutiju ulogu naveli obitelj i dom ($M=3,27;sd=,45$). Elektrotehničari i mehatroničari prosječno postižu najviše rezultate u profesionalnom interesu upravljanje ($M=4,40;sd=1,13$), a to je u prosjeku i najizraženiji interes kod učenika kategorije gimnazija-opći smjer ($M=4,48;sd=,96$), hotelijerko-turistički tehničari ($M=5,07;sd=,92$), komercijalisti ($M=5,36;sd=,97$), računalni tehničari ($M=4,44;sd=,96$) te tajnici i referenti ($M=5,00;sd=1,00$). Gimnazije- jezični i klasični smjer kao i gimnazija- prirodoslovni i matematički smjer su kao najizraženiji istaknuli profesionalni interes za prirodopis. Sudionici kategorije medicinske sestre su kao najizraženiji interes u prosjeku imali poučavanje i odgajanje ($M=5,42;sd=1,01$) dok su sudionici kategorije umjetnička zanimanja kao najvažniji profesionalni interes u prosjeku navodili umjetnost ($M=4,99;sd=1,44$). Sudionici svih kategorija srednjoškolskog usmjerenja u prosjeku najviše vrednuju utilitarnu orijentaciju, jedino oni sudionici koji se nalaze u kategoriji umjetnička zanimanja navode kako u prosjeku najviše vrednuju samoaktualizirajuću vrijednosnu orijentaciju. Ukupno na razini svih kategorija najviši rezultati su postizani za profesionalni interes upravljanje ($M=4,67;sd=1,08$), kao najviše vrednovana orijentacija je utilitarna ($M=4,67;sd=1,08$), a najistaknutija uloga je u prosjeku slobodno vrijeme ($M=3,27;sd=,38$).

MANOVA je provedena s ciljem utvrđivanja jesu li razlike između kategorija srednjoškolskih usmjerenja u profesionalnim interesima, radnim vrijednostima i životnim ulogama značajne te na koji način se oni razlikuju. Rezultate provedene MANOVA-e moguće je vidjeti u Tablici 4.

Tablica 4. Razlike između kategorija srednjoškolskog usmjerenja u profesionalnim interesima, radnim vrijednostima i istaknutosti životnih uloga (rezultati MANOVA-e)

	F*	P	Parcijalni η^2	Najmanje izraženo	Najviše izraženo
Profesionalni interesi					
Društveno funkcioniranje	11,87	,00	,13	Računalni tehničari	Komercijalisti
Upravljanje	11,74	,00	,13	Medicinske sestre	Komercijalisti
Računovodstvo i financije	6,43	,00	,07	Medicinske sestre	Ekonomisti
Elektrotehnika	9,24	,00	,10	Medicinske sestre	Računalni tehničari
Mehanika i instalacije	19,93	,00	,20	Tajnici i referenti	Elektrotehničari i mehatroničari
Prirodopis	9,28	,00	,10	Tajnici i referenti	Gim.- prirodoslovni i matematički smjer
Umjetnost	10,30	,00	,11	Elektrotehničari i mehatroničari	Umjetnička zanimanja
Poučavanje i odgajanje	16,96	,00	,17	Računalni tehničari	Medicinske sestre
Vrijednosne orijentacije					
Utilitarna	4,32	,00	,05	Elektrotehničari i mehatroničari	Medicinske sestre
Socijalna	8,63	,00	,10	Elektrotehničari i mehatroničari	Medicinske sestre
Samoaktualizirajuća	7,37	,00	,08	Elektrotehničari i mehatroničari	Umjetnička zanimanja
Individualistička	2,35	,01	,03	Elektrotehničari i mehatroničari	Umjetnička zanimanja
Avanturistička	5,00	,00	,06	Gim.- jezični i klasični smjer	Medicinske sestre
Životne uloge					
Učenje i rad	3,40	,00	,04	Računalni tehničari	Medicinske sestre
Obitelj i dom	6,68	,00	,08	Gim.- prirodoslovni i matematički smjer	Medicinske sestre
Slobodno vrijeme	1,15	,32	,01		

Multivarijantni test: Wilks $\lambda = ,313$; $F = 6, 286$; $df1 = 160,00$; $df2 = 6893,503$; $p < .05$; parcijalni $\eta^2 = 0, 110$

Napomena: * $df1=10$, $df2=820$

Temeljem Tablice 4. vidljivo je kako postoje značajne razlike između različitih kategorija srednjoškolskog usmjerenja s obzirom na profesionalne interese, radne vrijednosti i istaknutost životnih uloga (*Wilks $\lambda = ,313$; $F = 6, 286$; $df1 = 160, 00$; $df2 = 6893,503$; $p < 0.05$*). Razlike nisu pronađene samo u varijabli slobodno vrijeme koja je svima podjednako istaknuta. Također, rezultati ukazuju da je ukupno moguće objasniti 11% razlika među kategorijama srednjoškolskog usmjerenja temeljem odabranih varijabli (*parcijalni $\eta^2 = 0,110$*). Kako bi se utvrdila priroda razlika među kategorijama temeljem odabranih varijabli,

provedena je *post-hoc* analiza, konkretnije *Scheffeov test* međugrupnih razlika. U Tablici 4. moguće je vidjeti i djelomične rezultate *post-hoc* analize pri čemu su navedeni samo najistaknutiji rezultati odnosno za svaku varijablu je navedena samo kategorija koja je postizala najniže rezultate i kategorija koja je postizala najviše rezultate. U Tablici 4. moguće je vidjeti i koliko svaka varijabla doprinosi objašnjenju razlika među kategorijama srednjoškolskih usmjerenja. Objašnjenju razlika najviše doprinosi interes mehanika i instalacije ($F=19,93$; $df1=10$; $df2=820$; $parcijalni\eta^2=,20$; $p=,00$) potom poučavanje i odgajanje ($F=16,96$; $df1=10$; $df2=820$; $parcijalni\eta^2=,17$; $p=,00$), a najmanje doprinosi individualistička vrijednosna orijentacija ($F=2,35$; $df1=10$; $df2=820$; $parcijalni\eta^2=,03$; $p=,00$). Kao što je već navedeno, s obzirom na varijablu slobodno vrijeme, sudionici se ne razlikuju.

Kako bi se što bolje razumjeli rezultati, provedena je još jedna MANOVA da se ispituju spolne razlike s obzirom na profesionalne interese, radne vrijednosti i salijentnost životnih uloga. Preduvjeti za provedbu su provjereni Boxovim i Levenovim testom. Rezultati Boxovog testa ukazuju kako je pretpostavka o homogenosti matrica kovarijance narušena (Boxov $M=216,26$; $F=1,55$; $df1=136$; $df2=985531,61$; $p=,00$). Levenovim testom utvrđeno je kako je pretpostavka o homogenosti varijance narušena za varijable: upravljanje ($F=7,55$; $df1=1$; $df2=829$; $p=,01$), prirodopis ($F=8,49$; $df1=1$; $df2=829$; $p=,00$), umjetnost ($F=7,20$; $df1=1$; $df2=829$; $p=,01$) i slobodno vrijeme ($F=5,30$; $df1=1$; $df2=829$; $p=,02$). Dobiveni parametri su značajni, ali zbog veličine uzorka i broja sudionika po spolu pretpostavlja se da daljnja analiza zbog toga neće biti narušena. Sada će biti prikazani deskriptivni podaci za profesionalne interese, radne vrijednosti i salijentnost životnih uloga s obzirom na spol te rezultati provedene MANOVA-e (Tablica 5.).

Tablica 5. Deskriptivni podaci i rezultati MANOVA-e za spol sudionika s obzirom na profesionalne interese, radne vrijednosti i salijentnost životnih uloga

Spol	Profesionalni interesi								Radne vrijednosti					Životne uloge			N
	DF	UP	RF	ET	MI	PR	UM	PO	UT	SO	SA	IN	AV	UR	OD	SV	
	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	M (Sd)	
Muški	4,02 (0,98)	4,47 (0,97)	3,96 (1,27)	4,17 (1,03)	4,04 (1,16)	4,14 (1,20)	2,88 (1,40)	3,47 (1,16)	3,19 (0,47)	2,74 (0,46)	2,91 (0,46)	2,55 (0,51)	2,23 (0,67)	2,86 (0,45)	2,93 (0,52)	3,24 (0,40)	274
Ženski	4,74 (1,03)	4,77 (1,12)	3,84 (1,40)	3,20 (1,03)	2,74 (1,09)	4,00 (1,39)	3,46 (1,56)	4,85 (1,25)	3,32 (0,44)	3,04 (0,44)	3,02 (0,44)	2,58 (0,48)	2,07 (0,69)	3,03 (0,43)	3,18 (0,50)	3,28 (0,36)	557
Ukupno	4,50 (1,07)	4,67 (1,08)	3,88 (1,36)	3,52 (1,13)	3,17 (1,27)	4,05 (1,33)	3,27 (1,53)	4,39 (1,38)	3,28 (0,45)	2,94 (0,47)	2,98 (0,45)	2,57 (0,49)	2,12 (0,69)	2,97 (0,44)	3,09 (0,52)	3,27 (0,38)	831
F	91,71	15,13	1,46	161,53	245,93	2,23	27,03	235,62	16,57	85,97	11,36	0,93	9,70	25,63	44,58	2,58	
p	,00	,00	,23	,00	,00	,14	,00	,00	,00	,00	,00	,34	,00	,00	,00	,11	
Par. η^2	,100	,018	,002	,163	,229	,003	,032	,221	,020	,094	,014	,001	,012	,030	,051	,003	

Multivarijatni test: Wilks $\lambda =,531$; $F=44,91$; $df1=16$; $df2=814$; $p<,05$; parcijalni $\eta^2 = ,47$

Napomena: DF = društveno funkcioniranje, UP = upravljanje, RF = računovodstvo i financije, ET = elektrotehnika, MI = mehanika i instalacije, PR = prirodopis, UM= umjetnost, PO= poučavanje i odgajanje, UT= utilitarna orijentacija, SO = socijalna orijentacija, SA = samoaktualizirajuća orijentacija, IN = individualistička orijentacija, AV = avanturistička orijentacija, IN = individualistička orijentacija, UR= učenje i rad, OD= obitelj i dom, SV= slobodno vrijeme.

S obzirom na podatke dobivene u Tablici 5. vidljivo je kako postoji statistički značajna razlika među spolovima s obzirom na profesionalne interese, radne vrijednosti i istaknutost životnih uloga ($Wilks \lambda = ,531$; $F=44,91$; $df1=16$; $df2=814$; $p<,05$). Utvrđeno je kako 47% razlika među navedenim varijablama se može objasniti na temelju spola sudionika ($parcijalni \eta^2 = ,47$). U Tablici 5. također je vidljivo kako statistički značajna razlika između spolova nije nađena samo za računovodstvo i financije, prirodopis, individualističku orijentaciju te za istaknutost uloge slobodno vrijeme. Po pitanju profesionalnih interesa sudionice imaju više izražene sljedeće interese: društveno funkcioniranje, upravljanje, umjetnost te poučavanje i odgajanje. Sudionice imaju istaknutije uloge učenje i rad te obitelj i dom u odnosu na sudionike. Sudionici u odnosu na sudionice više vrednuju samo avanturističku orijentaciju.

S obzirom na rezultate koji pokazuju da postoje razlike u profesionalnim interesima, radnim vrijednostima i istaknutosti životnih uloga s obzirom na spol, a kategorije srednjoškolskih usmjerenja su neujednačene s obzirom na spol, provedena je još jedna MANOVA uz kontrolu spola sudionika. Prije provedbe ponovno su provjerene pretpostavke za provedbu Boxovim i Levenovim testom. Rezultati Boxovog testa navode kako je preduvjet o homogenosti matrica kovarijance narušen ($Boxov M=1804,84$; $F=1,20$; $df1=1360$; $df2=307905,61$; $p=,00$). Rezultati Levenovog testa potvrđuju kako je zadovoljena pretpostavka o homogenosti varijance. Kao i u prethodno provedene dvije MANOVA-e; zbog veličine uzorka te broj sudionika unutar svake kategorije različitih srednjoškolskih usmjerenja koji je veći od 16 pretpostavlja se kako odstupanja od pretpostavki ne bi trebala imati bitan utjecaj na daljnju analizu.

Tablica 6. Deskriptivni podaci za profesionalne interese, radne vrijednosti i životne uloge s obzirom na srednjoškolsko usmjerenje korigirani uz kontrolu spolnih razlika

Srednjoškolsko usmjerenje	Profesionalni interesi								Radne vrijednosti					Životne uloge		
	DF	UP	RF	ET	MI	PR	UM	PO	UT	SO	SA	IN	AV	UR	OD	SV
	M (s _e)	M (s _e)	M (s _e)	M (s _e)	M (s _e)	M (s _e)	M (s _e)	M (s _e)	M (s _e)	M (s _e)	M (s _e)	M (s _e)	M (s _e)	M (s _e)	M (s _e)	M (s _e)
Ekonomisti	4,96 (,10)	5,25 (,10)	4,51 (,14)	3,62 (,11)	2,83 (,11)	3,70 (,13)	3,03 (,15)	4,67 (,12)	3,34 (,05)	3,03 (,05)	3,01 (,04)	2,58 (,05)	2,24 (,07)	3,04 (,04)	3,21 (,05)	3,30 (,04)
Elektroteh. i mehatroničari	4,42 (,14)	4,48 (,15)	3,64 (,19)	3,66 (,15)	3,79 (,16)	3,51 (,18)	2,73 (,21)	4,48 (,17)	3,03 (,06)	2,86 (,06)	2,72 (,06)	2,36 (,07)	2,04 (,10)	2,89 (,06)	3,25 (,07)	3,33 (,05)
Gimnazija- jezični i klasični smjer	4,37 (,12)	4,34 (,12)	3,47 (,16)	3,27 (,12)	2,80 (,13)	4,64 (,15)	3,86 (,18)	4,31 (,14)	3,27 (,05)	2,87 (,05)	3,12 (,05)	2,63 (,06)	1,94 (,08)	2,91 (,05)	3,07 (,06)	3,30 (,05)
Gimnazija- opći smjer	4,28 (,09)	4,48 (,09)	3,88 (,12)	3,49 (,09)	3,15 (,10)	4,25 (,11)	3,23 (,13)	4,06 (,11)	3,33 (,04)	2,90 (,04)	3,00 (,04)	2,53 (,04)	2,01 (,06)	2,92 (,04)	2,94 (,04)	3,21 (,03)
Gimnazija- prirodoslov. i matematički smjer	4,16 (,09)	4,40 (,09)	4,01 (,11)	3,65 (,09)	3,39 (,09)	4,60 (,11)	3,19 (,13)	3,91 (,10)	3,32 (,04)	2,83 (,04)	2,94 (,04)	2,55 (,04)	1,94 (,06)	3,01 (,04)	2,93 (,04)	3,22 (,03)
Hot.- turistički tehničari	4,80 (,13)	5,05 (,13)	3,71 (,17)	3,56 (,13)	2,78 (,14)	3,87 (,17)	3,19 (,19)	4,57 (,15)	3,20 (,06)	2,96 (,06)	2,99 (,06)	2,56 (,06)	2,15 (,09)	2,95 (,06)	3,15 (,06)	3,26 (,05)
Komercijalisti	4,99 (,13)	5,33 (,14)	4,46 (,18)	3,70 (,14)	3,21 (,15)	3,92 (,17)	3,28 (,19)	4,71 (,16)	3,35 (,06)	2,98 (,06)	3,03 (,06)	2,70 (,07)	2,43 (,09)	3,03 (,06)	3,22 (,07)	3,31 (,05)
Medicinske sestre	4,61 (,14)	4,20 (,15)	3,17 (,19)	3,20 (,15)	3,36 (,16)	4,31 (,18)	3,2 (,21)	5,14 (,17)	3,40 (,06)	3,17 (,06)	2,98 (,06)	2,55 (,07)	2,52 (,10)	3,12 (,06)	3,22 (,07)	3,22 (,05)
Računalni tehničari	4,34 (,15)	4,52 (,15)	3,67 (,20)	3,74 (,15)	3,70 (,16)	3,64 (,19)	2,97 (,22)	4,22 (,18)	3,22 (,07)	2,93 (,07)	2,83 (,06)	2,55 (,07)	2,23 (,10)	2,88 (,07)	3,18 (,07)	3,30 (,06)
Tajnici i referenti	4,60 (,11)	4,96 (,12)	3,93 (,15)	3,30 (,12)	2,81 (,12)	3,40 (,14)	3,03 (,16)	4,52 (,13)	3,23 (,05)	3,07 (,05)	2,93 (,05)	2,59 (,06)	2,11 (,08)	2,94 (,05)	3,18 (,06)	3,31 (,04)
Umjetnička zanimanja	4,40 (,15)	4,42 (,15)	3,44 (,20)	3,45 (,15)	3,37 (,16)	4,05 (,19)	4,93 (,22)	4,73 (,18)	3,21 (,07)	2,87 (,07)	3,36 (,06)	2,79 (,07)	2,12 (,10)	3,06 (,07)	3,00 (,07)	3,25 (,06)

Napomena: DF = Društveno funkcioniranje, UP = Upravljanje, RF = Računovodstvo i financije, ET = Elektrotehnika, MI = Mehanika i instalacije, PR= Prirodopis; UM= Umjetnost, PO= Poučavanje i odgajanje, UT = utilitarna orijentacija je, SO = socijalna orijentacija, SA = samoaktualizirajuća orijentacija, IN = individualistička orijentacija, AV avanturistička orijentacija, IN = individualistička orijentacija, UR= Učenje i rad, OD= Obitelj i dom, SV= slobodno vrijeme

Iz Tablice 6. vidljivo je kako sudionici koji prema srednjoškolskom usmjerenju čine kategoriju ekonomisti, uz kontrolu utjecaja spola, više ne postižu najviše rezultate na profesionalnom interesu upravljanje već im društveno funkcioniranje postaje najistaknutiji interes ($M=4,96; s_e=,10$). Slobodno vrijeme je kod svih kategorija srednjoškolskih usmjerenja u prosjeku procjenjeno kao najistaknutija životna uloga osim kod kategorije medicinske sestre koje su kao najistaknutiju ulogu podjednako procijenile obitelj i dom te slobodno vrijeme ($M=3,22; s_e=,07; M=3,22; s_e=,05$). Elektrotehničari i mehatroničari prosječno postižu najviše rezultate u profesionalnom interesu upravljanje ($M= 4,48; s_e=1,14$), no uz kontrolu utjecaja spola jednake rezultate postižu i na interesu poučavanje i odgajanje ($M=4,48; s_e=1,17$). U kategoriji hotelijerko-turistički tehničari najistaknutiji je interes društveno funkcioniranje ($M=4,80; s_e=13$) umjesto dosad najistaknutijeg interesa za upravljanje.

Sudionici svih kategorija srednjoškolskog usmjerenjai dalje u prosjeku najviše vrednuju utilitarnu orijentaciju, jedino oni sudionici koji se nalaze u kategoriji umjetnička zanimanja navode kako u prosjeku najviše vrednuju samoaktualizirajuću vrijednosnu orijentaciju.

U Tablici 6. moguće je vidjeti kako su se uz kontrolu spola, prosječnirezultati pojedinih kategorija srednjoškolskog usmjerenja promjenili. Uz kontrolu varijable spol, prosječne vrijednosti su se najviše promjenile kod kategorija elektrotehničari i mehatroničari, medicinske sestre, računalni tehničari te tajnici i referenti, gdje je postojala i najveća spolna unutargrupna neujednačenost. Kontrolom spola najviše promjena prosječnih vrijednosti se dogodilo na procjeni profesionalnih interesa i to: društveno funkcioniranje, elektrotehnika, mehanika i instalacije, umjetnost, poučavanje i odgajanje. Vrednovanje samoaktualizirajuće i individualističke orijentacije se kontrolom varijable spol nije mjenjalo. Kontrolom varijable spol najviše su se promjenile prosječne vrijednosti za istaknutost životne uloge obitelj i dom. Značajnost razlika između kategorija srednjoškolskih usmjerenja u profesionalnim interesima, radnim vrijednostima i životnim ulogama uz kontrolu varijable spol biti će prikazane u Tablici 7.

Tablica 7. Razlike između kategorija srednjoškolskog usmjerenja u profesionalnim interesima, radnim vrijednostima i istaknutosti životnih uloga uz kontrolu varijable spol (rezultati MANOVA-e)

	F*	P	Parcijalni η^2	Najmanje izraženo	Najviše izraženo
Profesionalni interesi					
Društveno funkcioniranje	6,42	,00	,07	Gim.- prirodoslovni i matematički smjer	Komercijalisti
Upravljanje	10,29	,00	,11	Medicinske sestre	Komercijalisti
Računovodstvo i financije	6,49	,00	,07	Medicinske sestre	Ekonomisti
Elektrotehnika	1,86	,05	,02		
Mehanika i instalacije	5,80	,00	,07	Hotelijersko- turistički tehničari	Elektrotehničari i mehatroničari
Prirodopis	9,23	,00	,10	Tajnici i referenti	Gim.-prirodoslovni i matematički smjer
Umjetnost	8,28	,00	,09	Elektrotehničari i mehatroničari	Umjetnička zanimanja
Poučavanje i odgajanje	6,62	,00	,07	Gim.-prirodoslovni i matematički smjer	Medicinske sestre
Vrijednosne orijentacije					
Utilitarna	3,01	,00	,04	Elektrotehničari i mehatroničari	Medicinske sestre
Socijalna	3,64	,00	,04	Gim.-prirodoslovni i matematički smjer	Medicinske sestre
Samoaktualizirajuća	6,16	,00	,07	Elektrotehničari i mehatroničari	Umjetnička zanimanja
Individualistička	2,30	,01	,03	Elektrotehničari i mehatroničari	Umjetnička zanimanja
Avanturistička	5,34	,00	,06	Gim.- jezični i klasični smjer/ Gim.- prirodoslovni i matematički smjer	Medicinske sestre
Životne uloge					
Učenje i rad	1,92	,04	,02	Računalni tehničari	Medicinske sestre
Obitelj i dom	5,17	,00	,06	Gim.- prirodoslovni i matematički smjer	Elektrotehničari i mehatroničari
Slobodno vrijeme	1,10	,36	,01		

Multivarijatni test: Wilks $\lambda =,410$; $F=4,74$; $df1=160$; $df2=6884,96$; $p<.05$; parcijalni $\eta^2=.085$

Napomena: * $df1=10$; $df2=820$

Rezultati prikazani u Tablici 7. navode kako postoji statistički značajna razlika između kategorija srednjoškolskih usmjerenja s obzirom na profesionalne interese, radne vrijednosti i životne uloge (*Wilks $\lambda =,410$; $F=4,74$; $df1=160$; $df2=6884,96$; $p<,05$*), no u odnosu na prethodno provedenu MANOVA-u, uz kontrolu utjecaja spola moguće je objasniti nešto manje razlika među grupama (*parcijalni $\eta^2=.085$*). Također uz kontrolu utjecaja spola, uz dosad već utvrđeno nepostojanje razlika u istaknutosti uloge slobodno vrijeme među

kategorijama sudionika, utvrđeno kako se oni ne razlikuju niti u profesionalnom interesu elektrotehnika ($F=1,86$; $df1=10$; $df2=820$; $p=,05$). U Tablici 7. moguće je vidjeti i kako su kontrolom spola promjenjeni doprinosi pojedinih varijabli u objašnjenju razlika među kategorijama srednjoškolskih usmjerenja. Najviše razlika objašnjava interes upravljanje ($F=10,29$; $df1=10$; $df2=820$; $p=,00$, *parcijalni* $\eta^2=,11$) i prirodopis ($F=9,23$; $df1=10$; $df2=820$; $p=,00$, *parcijalni* $\eta^2=,10$), a najmanje učenje i rad ($F=1,92$; $df1=10$; $df2=820$; $p=,04$, *parcijalni* $\eta^2=,02$). Uz kontrolu spolnih razlika promjenile su se i kategorije srednjoškolskih usmjerenja koja potiču najviše i najniže rezultate. Za profesionalni interes društveno funkcioniranje, uz kontrolu spola, najniže rezultate postižu učenici prirodoslovnih i matematičkih gimnazija dok su u situaciji bez kontrole spola, najniže rezultate u prosjeku postizali računalni tehničari. Najniže prosječne rezultate za interes mehanika i instalacije, uz kontrolu spola postižu hotelijersko-turistički tehničari, dok su u situaciji bez kontrole spola najniže prosječne rezultate postizali tajnici i referenti. Za interes poučavanje i odgajanje, uz kontrolu spola, najniže prosječne rezultate su izrazili učenici prirodoslovnih i matematičkih gimnazija, a najviše prosječne rezultate su postigle medicinske sestre. Bez kontrole spola, najniže prosječne rezultate za interes poučavanje i odgajanje su postizali računalni tehničari dok su najviše prosječne rezultate iskazali elektrotehničari i mehatroničari. Do promjene je došlo i u vrednovanju socijalne orijentacije te je uz kontrolu utjecaja spola dobiveno kako učenici prirodoslovnih i matematičkih gimnazija tu vrijednosnu orijentaciju u prosjeku najmanje vrednuju. U situaciji kada utjecaj spola nije kontroliran, socijalnu vrijednosnu orijentaciju su u prosjeku najmanje vrednovali elektrotehničari i mehatroničari. Uočena je i promjena u vrednovanju važnosti uloge obitelj i dom; uz kontrolu utjecaja spola najviše rezultate su postizali elektrotehničari i mehatroničari dok u situaciji kada se utjecaj spola nije kontrolirao, najviše rezultate u prosjeku su iskazivale medicinske sestre.

Prije prelaska na raspravu biti će prikazana Tablica 8. u kojoj su naznačena očekivanja koja su se potvrdila. Potvrđena očekivanja se odnose na situaciju u kojoj utjecaj spola nije bio kontroliran jer su očekivanja postavljena temeljem prijašnjih istraživanja u kojima kontrola utjecaja spola nije bila provedena.

Tablica 8. *Potvrđena očekivanja tipova profesionalnih interesa, radnih vrijednosti i životnih uloge za kategorije srednjoškolskih usmjerenja bez kontrole utjecaja spola*

Kategorija obrazovnog programa	Tipovi profesionalnih interesa	Radne vrijednosti	Životne uloge
Ekonomisti	Računovodstvo i financije/ Upravljanje*	UT*	SV*
Elektrotehničari i mehatroničari	Elektrotehnika/ Mehanika i instalacije	AV/UT*	SV*
Hotelijsko-turistički tehničari	Društveno funkcioniranje	UT*	SV*
Gimnazija- jezični i klasični smjer		UT*/SA*	SV*
Komercijalisti	Društveno funkcioniranje	UT*	SV*
Medicinske sestre	Društveno funkcioniranje*/ Poučavanje i odgajanje*	SO*/UT*	UR/OD*
Gimnazija- opći smjer		UT*	SV*
Gimnazija- prirodoslovni i matematički smjer	Elektrotehnika/ Prirodopis*	SA*/UT*	SV*
Računalni tehničari	Elektrotehnika/ Mehanika i instalacije	AV/UT*	SV*
Tajnici i referenti	Društveno funkcioniranje	UT*/SO*	UR/ OD
Umjetnička zanimanja	Umjetnost	SA*/IN	SV*

Napomena: istaknuti navodi su potvrđeni; UT= utilitarna orijentacija; AV= avanturistička orijentacija; SO= socijalna orijentacija; SA= samoaktualizirajuća orijentacija; IN= individualistička orijentacija; SV= slobodno vrijeme; OD= obitelj i dom; UR= učenje i rad

*- potvrđena očekivanja

5. Rasprava

Osnovni cilj ovog rada je bio utvrditi je li moguće učenike različitih srednjoškolskih usmjerenja razlikovati na osnovi njihovih profesionalnih interesa, radnih vrijednosti i istaknutosti životnih uloga konkretnije; postoje li razlike u tipovima profesionalnih interesa, radnih vrijednosti i istaknutosti životnih uloga kod učenika različitih srednjoškolskih usmjerenja. Rezultati rada ukazuju kako postoji razlika među navedenim kategorijama s obzirom na promatrane konstrukte.

5.1. Razlike između kategorija srednjoškolskog usmjerenja bez kontrole utjecaja spola

Rezultati ukazuju kako većina kategorija srednjoškolskog usmjerenja navodi upravljanje kao najistaknutiji profesionalni interes (ekonomisti, elektrotehničari i mehatroničari, gimnazija- opći smjer,hotelijsko-turistički tehničari, komercijalisti, računalni tehničari te tajnici i referenti). Upravljanje, zajedno sa društvenim funkcioniranjem, čini poduzetnički tip interesa (Tracey, 2002). Ranije provedena istraživanja (Yates, 1990, prema Niles i Goodnough, 1996, Huang i Healy, 1997, Zytowski i Rottinghaus, 2006, Šverka B. i

sur., 2007) navode kako je za osobe poduzetničkog tipa interesa karakteristično isticanje utilitarne orijentacije stoga su dobiveni rezultati u skladu s očekivanjima; sudionici koji u prosjeku najviše vrednuju interes upravljanje ujedno najviše vrednuju i utilitarnu orijentaciju. Neke kategorije srednjoškolskih usmjerenja nisu u prosjeku postizale najviše rezultate za interes upravljanje, no unatoč tome su u prosjeku najviše vrednovala utilitarnu orijentaciju. Te kategorije su medicinske sestre, učenici jezičnih i klasičnih gimnazija te učenici matematičkih i prirodoslovnih gimnazija. Nalaz da će gotovo sve kategorije najviše vrednovati utilitarnu orijentaciju je u skladu s očekivanjima i nalazima istraživanja koje je proveo Yates (1985, prema Walsh i sur., 1996). Rezultati tog istraživanja navode kako su sudionici u dobi od 17 do 25 godina više usmjereni na postignuće, utilitarnu orijentaciju i napredovanje.

Jedina kategorija srednjoškolskih zanimanja koja utilitarnu orijentaciju ne vrednuje u prosjeku više od ostalih vrijednosnih orijentacija je kategorija umjetnička zanimanja. Navedena kategorija najviše vrednuje samoaktualizirajuću, a u odnosu na druge više vrednuju i individualističku orijentaciju. Takav nalaz je očekivan i u skladu s ranijim istraživanjima gdje se navodi kako sudionici dominantno umjetničkih interesa više vrednuju upravo navedene vrijednosti (Hang i Healy, 1997, Zytowski i Rottinghaus, 2006, Šverko I. i Babarović, 2006). Samoaktualizirajuća vrijednosna orijentacija je po istaknutosti bila na drugom mjestu kod kategorija učenika gimnazija- jezični i klasični smjer te gimnazija-prirodoslovni i matematički smjer. U postavljenim očekivanjima pretpostavljeno je kako će učenici navedenih gimnazija u prosjeku najviše vrednovati upravo utilitarnu ili samoaktualizirajuću vrijednosnu orijentaciju. Pretpostavljeno očekivanje kako će visoko vrednovati samoaktualizirajuću vrijednosnu orijentaciju temelji se na istraživanju koje ukazuje kako kod osoba kojima je dominantni interes prirodopis, odnosno istraživački tip interesa karakteristično je visoko vrednovanje samoaktualizirajuće orijentacije (Šverko I. i Babarović, 2006).

Kategorija medicinske sestre je nakon utilitarne vrijednosne orijentacije najviše u prosjeku vrednovala socijalnu orijentaciju što je bilo u skladu s očekivanjima i prethodnim istraživanjima koja navode kako se socijalni tip profesionalnih interesa i medicinska zanimanja visoko vrednuju socijalnu vrijednosnu orijentaciju (Šverko I. i Babarović, 2006), posebice altruizama (Šverko B. i sur., 2007) te pomaganje (Huang i Healy, 1997).

Ono što rezultati ukazuju je kako učenike različitih srednjoškolskih usmjerenja ne možemo razlikovati po istaknutosti uloge slobodno vrijeme. Slobodno vrijeme se naime pokazalo svim kategorijama učenika jednako važno što nije neočekivano. Naime, Šverko (2001) je također ustvrdio kako je srednjoškolcima najistaknutija životna uloga uloga

korisnika slobodnog vremena. Gotovo sve kategorije sudionika su upravo životnu ulogu korisnika slobodnog vremena navele kao najistaknutiju, samo sudionici kategorije medicinske sestre navode ulogu obitelj i dom kao najvažniju. Takav nalaz je očekivan te u skladu s ranijim istraživanjima (Munson, 1992, prema Niles i Goodnough, 1996, Šverko I. i sur., 2015) koja navode kako sudionice više vrednuju ulogu obitelj i dom te učenje i rad od muških sudionika što je potvrđeno i u ovom radu. S obzirom na omjer muških i ženskih sudionika u kategoriji medicinske sestre te tajnici i referenti pretpostavljeno je kako će im upravo obitelj i dom biti najistaknutija uloga, no ta logika se pokazala netočnom kod kategorije tajnici i referenti koji ipak najistaknutijom ulogom smatraju ulogu korisnika slobodnog vremena. Sudionici kategorije medicinske sestre su u odnosu na ostale kategorije najviše vrednovale učenje i rad te obitelj i dom dok su te uloge najmanje istaknute kod učenika prirodoslovnih i matematičkih gimnazija te kod kategorije računalni tehničari.

5.2. Spolne razlike u profesionalnim interesima, radnim vrijednostima i životnim ulogama

Po pitanju spolnih razlika u profesionalnim interesima, radnim vrijednostim i životnim ulogama, dobiveni su rezultati u skladu s prijašnjim istraživanjima; učenice su više usmjerene profesionalnim interesima društveno funkcioniranje, upravljanje, umjetnost te poučavanje i odgajanje dok su učenici pokazali više usmjerenje prema elektrotehnici te mehanici i instalaciji (Tracey, 1997, 2002, Šverko I. i sur., 2015). Sukladno nalazu istraživanja koje su proveli Šverko I. i sur.(2015) dobiveno je kako učenice više vrednuju socijalnu dok učenici više vrednuju avanturističku orijentaciju. Učenicama su uloge obitelj i dom te učenje i rad istaknutije nego učenicima te je takav nalaz također u skladu s ranijim istraživanjima (Munson, 1992, prema Niles i Goodnough, 1996, Šverko I. i sur., 2015).

Razlika među spolovima nije pronađena s obzirom na važnost interesa računovodstvo i financije te prirodopis. Nije pronađena razlika ni u vrednovanju individualističke orijentacije te istaknutosti uloge slobodno vrijeme koja je kod oba spola bila najistaknutija. Visok postotak razlika među varijablama moguće je objasniti na temelju spola stoga je provedena MANOVA uz kontrolu utjecaja spola, a dobiveni rezultati će sada ukratko biti prokomentirani.

5.3. Razlike između kategorija srednjoškolskog usmjerenja uz kontrolu utjecaja spola

Prilikom pregleda radova koji su se bavili konstruktima profesionalni interesi, radne vrijednosti i salijentnost životnih uloga nisu nađeni radovi koji bi u obradi rezultata kontrolirali utjecaj spola. S obzirom da se spol pokazao kao relevantan za preferirane profesionalne interese, vrednovanje radnih vrijednosti i salijentnost životnih uloga ovim radom je provjereno kakvi bi rezultati bili ukoliko bi se utjecaj spola kontrolirao. Rezultati ukazuju da ukoliko kontroliramo utjecaj spola, učenike različitih kategorija nije moguće razlikovati prema važnosti slobodnog vremena. Slobodno vrijeme je ostala najistaknutija uloga, no nije ih moguće razlikovati ni prema interesu za elektrotehniku. Takav nalaz nije potvrđen u ranijim istraživanjima. Kontrolom utjecaja spola, najviše promjena se dogodilo u prosječnim rezultatima koje su sudionici ostvarivali za interese, potom za vrijednosti, a najmanje promjena se dogodilo kod procjene važnosti uloga. Prosječne vrijednosti koje su ostvarene za profesionalne interese su se promjenile na način da u onim kategorijama srednjoškolskih usmjerenja u kojima prevladavaju učenice (ekonomisti, hotelijersko-turistički tehničari, gimnazija- jezični i klasični smjer, komercijalisti, medicinske sestre, gimnazija-opći smjer, tajnici i referenti te umjetnička zanimanja) padaju prosječne vrijednosti u interesima društveno funkcioniranje, upravljanje, umjetnost, poučavanje i odgajanje dok prosječne vrijednosti rastu za interes mehanika i instalacije. Po pitanju vrijednosti kod kategorija srednjoškolskih usmjerenja sa većinom ženskih sudionica pada vrednovanje socijalne orijentacije, a rastu prosječne vrijednosti za avanturističku orijentaciju. Kod onih kategorija srednjoškolskih usmjerenja u kojima prevladavaju muški sudionici (elektrotehničari i mehatroničari te računalni tehničari) taj odnos je obrnut kako za procjene interesa tako i za procjene vrijednosti. Takav nalaz je bio očekivan s obzirom na spolne razlike opisane u prethodnom ulomku koje navode kako sudionice više preferiraju interese društveno funkcioniranje, upravljanje, umjetnost, poučavanje i odgajanje dok učenici više preferiraju interes za mehaniku i instalaciju što je u skladu s ranijim istraživanjima (Tracey, 1997, 2002, Šverko I. i sur., 2015). Po pitanju radnih vrijednosti, ukoliko uzmemo u obzir ranije istraživanje koja navodi kako žene više vrednuju socijalnu orijentaciju, a muškarci avanturističku (Šverko I. i sur., 2015), nije iznenađujuće ni što su upravo u ovim vrijednosnim orijentacijama zabilježene promjene u prosječnim rezultatima. Najviše promjena u prosječnim vrijednostima se dogodilo u kategorijama elektrotehničari i mehatroničari, medicinske sestre, računalni tehničari te tajnici i referenti. To su ujedno i kategorije u kojima postoji najveća spolna nejednačenost. Za profesionalni interes poučavanje i odgajanje, prosječne vrijednosti

procjena važnosti su se promjenile za sve kategorije srednjoškolskih usmjerenja, dok kod interesa mehanika i instalacije do promjene nije došlo samo kod kategorije hotelijersko-turistički tehničari; postoji mogućnost kako su upravo ti interesi najviše pod utjecajem spola.

5.4. Opisi kategorija srednjoškolskih usmjerenja

U nastavku će temeljem dobivenih rezultata biti opisane kategorije srednjoškolskih usmjerenja na temelju profesionalnih interesa, radnih vrijednosti te istaknutosti životnih uloga što je ujedno i odgovor na drugi specifični problem ovog rada.

Ekonomisti-u prosjeku najviše rezultate postižu za interes upravljanje, no u odnosu na druge kategorije postižu najviše rezultate za interes računovodstvo i financije. Najviše vrednuju utilitarnu orijentaciju, a najistaknutija životna uloga im je korištenje slobodnog vremena.

Elektrotehničari i mehatroničari- u prosjeku najviše rezultate postižu za interes upravljanje, a uz kontrolu utjecaja spola jednake prosječne vrijednosti postižu i za interes poučavanje i odgajanje. Najviše vrednuju utilitarnu orijentaciju te im je najistaknutija uloga korisnika slobodnog vremena. U odnosu na druge kategorije postižu niže rezultate za profesionalni interes umjetnost te za sve vrijednosne orijentacije osim avanturističke. U odnosu na druge kategorije postižu najviše rezultate za interes mehanika i instalacije.

Gimnazija- jezični i klasični smjer-najviše prosječne vrijednosti su dobivene za interes prirodopis, najviše vrednuju utilitarnu orijentaciju, a najistaknutija životna uloga im je uloga korisnika slobodnog vremena. U odnosu na ostale kategorije najmanje vrednuju avanturističku orijentaciju.

Gimnazija- opći smjer-najviše prosječne vrijednosti su dobivene za interes upravljanje, najviše vrednuju utilitarnu orijentaciju, a najistaknutija životna uloga im je uloga korisnika slobodnog vremena.

Gimnazija- prirodoslovni i matematički smjer- najviše prosječne vrijednosti su dobivene za interes upravljanje, najviše vrednuju utilitarnu orijentaciju, a najistaknutija životna uloga im je uloga korisnika slobodnog vremena. U odnosu na ostale kategorije postižu najviše vrijednosti za interes prirodopis te najmanje vrednuju avanturističku orijentaciju.

Hotelijersko-turistički tehničari- najviše prosječne vrijednosti izražavaju za interes upravljanje, najviše vrednuju utilitarnu orijentaciju, a najistaknutija životna uloga im je uloga korisnika slobodnog vremena.

Komercijalisti- najviše prosječne vrijednosti su dobivene za interes upravljanje, najviše vrednuju utilitarnu orijentaciju, a najistaknutija životna uloga im je uloga korisnika slobodnog vremena. U odnosu na druge kategorije postižu najviše vrijednosti za profesionalni interes upravljanje te društveno funkcioniranje.

Medicinske sestre- najviše prosječne vrijednosti su dobivene za interes poučavanje i odgajanje, najviše vrednuju utilitarnu orijentaciju, a najistaknutija životna uloga im je uloga obitelj i dom, a uz kontrolu utjecaja spola jednako istaknuta im je i uloga korisnika slobodnog vremena. U odnosu na ostale kategorije srednjoškolskog usmjerenja postižu najviše rezultate za utilitarnu, socijalnu i avanturističku vrijednosnu orijentaciju, uloge učenje i rad te obitelj i dom, a najmanje rezultate u odnosu na ostale su postigle za interese upravljanje, računovodstvo i financije te elektrotehnika.

Računalni tehničari- najviše prosječne vrijednosti su dobivene za interes upravljanje, najviše vrednuju utilitarnu orijentaciju, a najistaknutija životna uloga im je uloga korisnika slobodnog vremena. U odnosu na druge kategorije postižu najviše rezultate za interes elektrotehnika, a najniži za društveno funkcioniranje i poučavanje i odgajanje, te najmanje vrednuju učenje i rad.

Tajnici i referenti- najviše prosječne vrijednosti su dobivene za interes upravljanje, najviše vrednuju utilitarnu orijentaciju, a najistaknutija životna uloga im je uloga korisnika slobodnog vremena. Od svih kategorija postižu najniže rezultate za interese mehanika i instalacije te prirodopis.

Umjetnička zanimanja- najviše prosječne vrijednosti su dobivene za interes umjetnost, najviše vrednuju samoaktualizirajuću orijentaciju, a najistaknutija životna uloga im je uloga korisnika slobodnog vremena. Među svim navedenim kategorijama, postižu najviše rezultate za interes umjetnost te za individualističku i samoaktualizirajuću orijentaciju.

Prije zaključka, glavna prednost ovog istraživanja je korištenje sfernog modela profesionalnih interesa u odnosu sa radnim vrijednostima i salijentnosti životnih uloga. Taj odnos je proučavan na uzorku sudionika koji su razvrstani u kategorije različitih srednjoškolskih usmjerenja temeljem škola koje pohađaju. Prilikom izrade ovog rada, nisu pronađeni drugi radovi koji bi objedinili navedene konstrukte. Prednost rada je i što su kategorije srednjoškolskih usmjerenja opisane temeljem već navedenih konstrukata, što na uzorku hrvatskih sudionika još nije rađeno. Nedostatak rada je što su uključeni sudionici bili učenici završnih razreda srednjih škola, te postoji mogućnost da bi rezultati bili drugačiji da su u rad uključene i druge dobne skupine primjerice studenti preddiplomskih studija. Kao nedostatak može se navesti i neravnomjerna raspodjela sudionika po spolu i kategorijama

srednjoškolskog usmjerenja. Osim navedenih konstrukata, na razlike između kategorija srednjoškolskih usmjerenja mogli bi utjecati i neki konstrukti koji u ovom radu nisu bili obuhvaćeni (primjerice postojanje bodovnog praga za upis u srednju školu ili obrazovanje roditelja). Unatoč nedostacima, rad je dao odgovore na postavljene probleme i ciljeve, a ovakav opis različitih srednjoškolskih usmjerenja bi mogao biti koristan u profesionalnom savjetovanju kako bi za svakog pojedinca mogli utvrditi najbolje zanimanje.

6. Zaključak

Cilj ovog rada je bio ispitati mogućnost kategorizacije učenika različitih srednjoškolskih usmjerenja temeljem profesionalnih interesa, radnih vrijednosti i istaknutosti životnih uloga. Kako bi se utvrdili odgovori na postavljene probleme provedeno je nekoliko multivarijatnih analiza varijance (MANOVA). Temeljem korištene metode, utvrđeno je kako se kategorije različitih srednjoškolskih usmjerenja statistički značajno razlikuju s obzirom na profesionalne interese (razlike postoje za svaki profesionalni interes između barem dvije kategorije srednjoškolskog usmjerenja), radne vrijednosti (razlike su utvrđene za sve radne vrijednosti) i istaknutost životnih uloga (razlika nije utvrđena samo za ulogu slobodno vrijeme). U radu su utvrđene i spolne razlike s obzirom na mjerene konstrukte te je utvrđeno kako rezultati odgovaraju ranije provedenim istraživanjima. Uz kontrolu utjecaja spola utvrđeno je kako u kategorijama srednjoškolskog usmjerenja u kojima je zabilježena najveća spolna neujednačenost dolazi do najviše promjena u prosječnim vrijednostima preferiranih profesionalnih interesa, radnih vrijednosti i životnih uloga. Uz kontrolu utjecaja spola utvrđeno je i kako do najviše promjena dolazi kod profesionalnih interesa, radnih vrijednosti i životnih uloga kod kojih utvrđeno postojanje spolnih razlika. Nadalje, uz kontrolu utjecaja spola, razlike među kategorijama srednjoškolskih usmjerenja se samanjuju te osim nemogućnosti razlikovanja kategorija temeljem uloge slobodno vrijeme, uz kontrolu utjecaja spola, kategorije nije moguće razlikovati ni s obzirom na preferenciju interesa za elektrotehniku. Temeljem dobivenih rezultata utvrđeno je kako se navedenim konstruktima mogu opisati različita srednjoškolska usmjerenja što bi moglo pridonjeti razvoju profesionalnog savjetovanja.

7. Popis literature

- Armstrong, P. I., Day, S. X., McVay, J. P. i Rounds, J. (2008). Holland's RIASEC model as an integrative framework for individual differences. *Journal of Counseling Psychology*, 55(1), 1-18.
- Babarović, T. i Šverko, I. (2012). Teorijsko utemeljenje računalnih sustava za profesionalno savjetovanje. *Društvena istraživanja*, 21(4), 863.
- Bogdanović, M. (2009). Prilog primarnoj profesionalnoj orijentaciji: kako do bolje povezanosti sa stvarnim životom?. *Napredak: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*, 150(2), 224-249.
- Hirschi, A. (2008). Personality complexes in adolescence: Traits, interests, work values, and self-evaluations. *Personality and Individual Differences*, 45(8), 716-721.
- Holland, J. L. (1997). *Making vocational choice: A theory of vocational personalities and work environments*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, Inc..
- Holland, J.L. (1959). A theory of vocational choice. *Journal of Counseling Psychology*, 6, 35-45.
- Huang, Y. i Healy, C. C. (1997). The relations of Holland-typed majors to students' freshman and senior work values. *Research in Higher Education*, 38(4), 455-477.
- Knežević, I., Gregov, L.J. i Šimunić, A. (2016). Saliency and conflict of work and family roles among employed men and women. *Arhiv za higijenu rada i toksikologiju*, 67, 152- 163.
- Knežević, M. i Ovsenik, M. (2001). Work values of students and their success in studying at the Study Centre for Social Work in Zagreb, Croatia. *Journal of Sociology & Social Welfare*, 28 (2), 37- 53.
- Krapić, N., Kardum, I. i Kristofić, B. (2008). Odnos crta ličnosti i sposobnosti s profesionalnim interesima. *Psihologijske teme*, 17(1), 75-91.
- Lassance, M. C. i Sarriera, J. C. (2012). Adaptation and validation of the saliency inventory to Brazilian adults. *Paidéia*, 22(52), 177-186.
- Niles, S. G. i Goodnough, G. E. (1996). Life-Role Saliency and Values: A review of recent research. *The career development quarterly*, 45, 65-86.
- Prediger, D. J. (1982). Dimensions underlying Holland's hexagon: Missing link between interests and occupations? *Journal of Vocational Behavior*, 21(3), 259-287.
- Rottinghaus, P. J. i Zytowski, D. G. (2006). Commonalities between adolescents' work values and interests. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 38(4), 211-221.

- Sagiv, L. (2002). Vocational interests and basic values. *Journal of Career Assessment*, 10 (2), 233-257.
- Spokane, A.R. i Cruza-Guet, N.C. (2005). Holland's Theory of vocational personalities in work environments. U: S.D. Brown i R.W. Lent (Ur.), *Career development and counseling: Putting theory and research to work* (str. 24-41). New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Su, R., Rounds, J. i Armstrong, P. I. (2009). Men and things, women and people: A meta-analysis of sex differences in interests. *Psychological Bulletin*, 135 (6), 859–884.
- Super, D. E. i Šverko, B. (Ur.) (1995). *Life roles, values, and careers: International findings of the Work Importance Study*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.
- Super, D. E. (1982). The relative importance of work: Models and measures for meaningful data. *Counseling Psychologist*, 10(4), 95-103.
- Super, D. E. (1980). A life-span, life-space approach to career development. *Journal of Vocational Behavior*, 16 (3), 282-298.
- Šverko, B., Babarović, T. i Šverko, I. (2007). Vrijednosti i životne uloge u kontekstu odabira zanimanja i razvoja karijere. *Suvremena psihologija*, 10(2), 295-320.
- Šverko, B. (2001). Life Roles and Values in international perspective: Super's contribution through the Work Importance Study. *Internat. Jnl. for Educational and Vocational Guidance*, 1, 121–130.
- Šverko, B. i Vrančić, I. (1998). Predictive validity of value assessment in organizational settings. *Review of Psychology*, 5 (1-2).
- Šverko, I., Babarović, T., Černja, I., Lučić, L. i Kurečić, M. (2015). *Profesionalni interesi, radne vrijednosti i istaknutost radne uloge kod srednjoškolaca*. Izlaganje na XXII. danima Ramira i Zorana Bujasa, Zagreb, HR.
- Šverko, I. i Hedrih, V. (2010). Evaluacija sfernog i heksagonalnog modela strukture interesa u hrvatskim i srpskim uzorcima. *Suvremena psihologija*, 13 (1), 47-62.
- Šverko, I. (2008). Spherical model of interests in Croatia. *Journal of Vocational Behavior*, 72, 14- 24.
- Šverko, I. i Babarović, T. (2006). The validity of Holland's theory in Croatia. *Journal of Career Assessment*, 14(4), 490-475.
- Tracey, T. J. G. (2010). Development of an abbreviated Personal Globe Inventory using item response theory: The PGI-Short. *Journal of Vocational Behavior*, 76(1), 1-15.
- Tracey, T. J. G. (2002). Personal Globe Inventory: Measurement of the spherical model of interests and competence beliefs. *Journal of Vocational Behavior*, 60(1), 113-172.

- Tracey, T. J. G. (1997). The structure of interests and self-efficacy expectations: an expanded examination of the Spherical Model of Interests. *Journal of Counseling Psychology, 44* (1),32-43.
- Tracey, T. J. G., & Rounds, J. (1996a). Contributions of the spherical representation of vocational interests. *Journal of Vocational Behavior, 48*, 85–95.
- Tracey, T. J. G., & Rounds, J. (1996b). The spherical representation of vocational interests. *Journal of Vocational Behavior, 48*, 3–41.
- Zhang, Y., Kube, E., Wang, Y. i Tracey, T. J. G. (2013). Vocational interests in China: An evaluation of the Personal Globe Inventory-Short. *Journal of Vocational Behavior, 83*(1), 99-105.
- Zytowski, D. G. (1994). A Super contribution to vocational theory: Work values. *The Career Development Quarterly, 43*(1), 25-31.
- Walsh, B. D., Vacha-Haase, T., Kapes, J. T., Dresden, J. H., Thomson, W. A. i Ochoa-Shargey, B. (1996). The values scale: differences across grade levels for ethnic minority students. *Educational and Psychological Measurement, 56*(2), 263-275.

8. Prilog

Tablica 1. Prikaz Traceyevih područja interesa (Tracey, 2002)

Naziv interesa	Aktivnosti koje ih zanimaju	Poslovi
<i>Društveno funkcioniranje</i>	Rad s drugim ljudima; prodaja, pomaganje i pružanje informacija ili administriranje	Ravnatelj socijalne službe, direktor osoblja, ravnatelj prometa, prodavač, putnički agent i instruktor aerobika
<i>Upravljanje</i>	Upravljanje i planiranje glavnih aktivnosti nekog posla; procesiranje informacija, rješavanje problema, donošenje odluka, planiranje unaprijed, komunikacija s drugima u svrhu organiziranja, planiranja, koordiniranja te vođenja drugih	Voditelja ureda, hotela, prodaje ili prodajnog odjela
<i>Računovodstvo i financije</i>	Računovodstvo, procjenjivanje, savjetovanje, izrada proračuna	Financijske analize, bankarske provjere, procjene troškova i računovodstveni poslovi
<i>Elektrotehnika</i>	Upotreba matematike i sustava za analizu i interpretaciju podataka; objašnjavanje i rješavanje tehničkih problema	Elektrotehničar i kompjuterski programer
<i>Mehanika i instalacije</i>	Razumjevanje rada strojeva i projektiranje, ugradnja i održavanje strojeva	Mehaničar za zrakoplove, zrakoplovni tehničar, kemijski inženjer, strojar
<i>Prirodopis</i>	Primjena znanja iz prirodnih nauka na biljke i životinje	Veterinar, oceanograf, ekolog, šumar, prirodoslovac
<i>Umjetnost</i>	Vizualna, preformerska ili književna umjetnost	Kipar, glazbenik, skladatelj, pjesnik, dramatičar, autor
<i>Poučavanje i odgajanje</i>	Ljubav prema poučavanju, pružanje podrške, savjetovanje drugih	Logoped, školski savjetnik, socijalni radnik, briga o djeci, obiteljski terapeut, školski psiholog
<i>Društvene znanosti</i>	Pomaganje drugima da riješe svoje medicinske i psihijatrijske probleme	Klinički psiholog, pedijatar, obiteljski liječnik
<i>Poslovni sustavi</i>	Pisanje i dizajniranje programa i sustava za poslovanje i financije	Računalni specijalist, računalni konzultant, analitičar za sustave
<i>Financijske analize</i>	Izravna suradnja s klijentima na njihovim financijama	Savjetnik za financije, analitičar za poslovno upravljanje, analitičar za istraživanje tržišta, burzovni posrednik, analitičar za osobne investicije
<i>Prirodne znanosti</i>	Provođenje istraživanja, proučavanje fenomena i razvijanje spoznaja na području biologije, fizike i bihevioralnih znanosti	Biolog, antropolog, geolog, kemičar
<i>Utjecaj</i>	Upravljanje i vođenje ljudi uvjerenjem u politici, poslovanju ili znanosti	Voditelj znanstvenog istraživanja, znanstvenik istraživač, astrofizičar, fizičar, kirurg
<i>Kontrola kvalitete</i>	Provjera i zaštita kvalitete i sigurnosti proizvoda, materijala i usluga	Bravar, inspektor za mostove, građevinski inspektor, nastavnik srednje škole
<i>Osobne usluge</i>	Pomaganje ljudima u svakodnevnim poslovima; posluživanje hane i pića,	Stjuardesa, turistički vodič, konobar, asistent pri kupnji

	davanje informacija, pomoć pri kupnji odjeće, briga za tuđu udobnost	
<i>Gradnja i popravci</i>	Rad na otvorenom, gradnja struktura vlastitim rukama, upravljanje strojevima i njihovo popravljanje	Upravljač buldožerom i dizalicom, drvosječa, građevinski radnik, krovopokrivač
<i>Osnovne usluge</i>	Prodaja proizvoda i usluga, dočekivanje ljudi, čišćenje, iznajmljivanja opreme	Recepcionar, hotelski činovnik, frizer, poštarski činovnik, tajnik
<i>Fizički rad</i>	Upravljanje strojevima i vozilima	Rad u zanimanjima za koja je potrebna minimalna razina edukacije, sluškinja, čitač mjerila, perač prozra, radnik u garderobi, vozač autobusa

Tablica 2. *Popis vrijednosti, definicija i pripadnih vrijednosnih orijentacija* (Šverko, 1987, prema Knežević i Ovsenik, 2001)

Vrijednost	Definicija vrijednosti	Vrijednosna orijentacija
Esteticizam	Mogućnost estetskog oblikovanja i zadovoljstvo ljepotom okoline	SA
Korištenje sposobnosti	Mogućnost da vlastite sposobnosti, znanja i vještine izrazimo u aktivnostima	SA
Postignuće	Zapaženi rezultati u radu, visoka razina učinka, zadovoljstvo zbog uspješno obavljena posla	SA
Razvoj ličnosti	Mogućnost osobnog razvoja i samoispunjenja	SA
Stvaralaštvo	Mogućnost domišljanja i rješavanja netipičnog, osmišljavanje i stvaranje novih predmeta, procesa ili ideja	SA
Sudjelovanje u odlučivanju	Mogućnost ravnopravnog sudjelovanja u stvaranju zajedničkih odluka	SA
Autonomija	Biti nezavisan u aktivnostima, rješavanje problema na vlastitu inicijativu, donošenje vlastitih odluka	IN
Raznolikost	Promjena i raznolikost u životu i na poslu	IN
Životni stil	Mogućnost slobode življenja i ponašanja u skladu s vlastitim normama i vrijednostima.	IN
Altruizam	Pomaganje drugima kako bi rješavili svoje probleme i doprinos općem blagostanju	SO
Međuljudski odnosi	Prijateljski odnosi i razumjevanje s ljudima s kojima radimo	SO
Socijalne interakcije	Kontakt s ljudima, uživanje u društvu drugih	SO
Kulturalni identitet	Povezanost s ljudima s kojima dijelimo etničko i/ili vjersko porijeklo	SO
Autoritet	Moć utjecanja na vjerovanja i ponašanja drugih	UT
Ekonomska sigurnost	Zadovoljavajući prihodi i sigurnost posla, visok i stabilan životni standard	UT
Napredovanje	Mogućnost napredovanja i unapređenja, odnosno poboljšanja vlastitog položaja	UT
Prestiž	Uvažavanje i mogućnost uživanja u društvenom ugledu, priznanje za osobne kvalitete i postignuća	UT
Radni uvjeti	Dobri fizički uvjeti na poslu i u životu	UT
Fizička aktivnost	Mogućnost fizičke aktivnosti i razvoja	AV
Rizik	Izazov riskiranja, osjećaj uzbuđenja pri neizvjesnim i smionim poduhvatima bilo koje vrste	AV

Napomena: AV = avanturistička orijentacija, IN = individualistička orijentacija, SA= samoaktualizirajuća orijentacija, SO = socijalna orijentacija, UT = utilitarna orijentacij

Tablica 3. *Popis škola koje su sudjelovale u istraživanju*

Škole	Frekvencije	Postoci
DRVODJELJSKA ŠKOLA ZAGREB	3	0.4
EKONOMSKA ŠKOLA MIJE MIRKOVIĆA	1	0.1
ELEKTROTEHNIČKA I EKONOMSKA ŠKOLA NOVA GRADIŠKA	22	2.6
ELEKTROTEHNIČKA ŠKOLA ZAGREB	36	4.3
GIMNAZIJA ANTUNA GUSTAVA MATOŠA ZABOK	16	1.9
GIMNAZIJA LUCIJANA VRANJANINA ZAGREB	73	8.8
GIMNAZIJA TITUŠA BREZOVAČKOG ZAGREB	28	3.4
GLAZBENA ŠKOLA VATROSLAVA LISINSKOG ZAGREB	1	0.1
GORNJOGRAĐSKA GIMNAZIJA ZAGREB	13	1.6
GOSPODARSKA ŠKOLA VARAŽDIN	102	12.3
GRAFIČKA ŠKOLA U ZAGREBU	3	0.4
HOTELIJERSKO TURISTIČKA ŠKOLA U ZAGREBU	26	3.1
I. GIMNAZIJA ZAGREB	2	0.2
IX. GIMNAZIJA ZAGREB	1	0.1
KLASIČNA GIMNAZIJA ZAGREB	33	4.0
PRIRODOSLOVNA ŠKOLA VLADIMIRA PRELOGA ZAGREB	10	1.2
PRVA TEHNIČKA ŠKOLA TESLA ZAGREB	47	5.7
SREDNJA ŠKOLA ZABOK	40	4.8
STROJARSKA TEHNIČKA ŠKOLA FAUSTA VRANČIĆA ZAGREB	20	2.4
ŠKOLA PRIMJENJENE UMJETNOSTI I DIZAJNA ZAGREB	21	2.5
ŠKOLA ZA KLASIČNI BALET ZAGREB	1	0.1
ŠKOLA ZA MEDICINSKE SESTRE MLINARSKA ZAGREB	20	2.4
ŠKOLA ZA MEDICINSKE SESTRE VINOGRADSKA ZAGREB	30	3.6
ŠKOLA ZA MODU I DIZAJN / ŠKOLA ZA TEKSTIL, KOŽU I DIZAJN ZAGREB	16	1.9
TREĆA EKONOMSKA ŠKOLA ZAGREB	42	5.1
TRGOVAČKA ŠKOLA ZAGREB	11	1.3
TURISTIČKO UGOSTITELJSKA I PREHRAMBENA ŠKOLA BJELOVAR	9	1.1
UPRAVNA I BIROTEHNIČKA ŠKOLA ZAGREB	48	5.8
V. GIMNAZIJA ZAGREB	94	11.3
XI. GIMNAZIJA ZAGREB	19	2.3
XII. GIMNAZIJA ZAGREB	20	2.4
XV. GIMNAZIJA ZAGREB	1	0.1
XVI. GIMNAZIJA ZAGREB	22	2.6
Ukupno	831	100.0